एप्रिल १९९१

सुरिनामशी आपला संबंध

रामसेवक शंकर! आपल्याला हे नाव भारतीयच वाटतं नाही? पण हे अगदी काल-परवापर्यंत सुरिनामचे अध्यक्ष होते. दक्षिण अमेरिकेच्या उत्तर-पूर्वी समुद्र किनाऱ्यावरील सुरिनाम हा एक स्वतंत्र देश आहे. मग एक भारतीय माणूस या देशाचा अध्यक्ष कसा होऊ शकेल?

त्याचं कारण असं की सुरिनामची एक-तृतीयांश जनता भारतीय आहे. नीग्रो आणि मुळाटो (गोरे नि नीग्रो यांपासून संकरित बनलेली जाति) मिळून एक-तृतीयांश भाग आहे. बाकीची एक-तृतीयांश जनता विविध जाती-जमातींची आहे. या तिसऱ्या भागात इंडोनेशियन लोक अधिक आहेत. डच, हिंदी, स्रनांतांगो आणि जावा भाषा सुरिनाम मध्ये बोलल्या जातात.

पूर्वी सुरिनाम नेदरलँडची वसाहत होती. सन १९७५ मधे सुरिनामला स्वातंत्र्य मिळाले.

पारामारिबो सुरिनामची राजधानी आहे. या देशाचे क्षेत्रफळ १,६३,८२० चौरस किलो मीटर आहे. याची लोकसंख्या जवळ जवळ चार लाख आहे. शेतीवाडी नि खनिज संपत्ति यांनी हा देश समृद्ध आहे.

इतिहास-पूर्व काळापासून सुरिनामचा भारताशी संबंध असावा असे दिसते.

कर्नल बाउटर्स

रामसेवक शंकर

मेक्सिकोच्या सरकारने मेक्सिकोचा जो इतिहास प्रकाशित केला आहे त्यात असा उल्लेख आहे–"नंतर ज्याला अमेरिका म्हटले गेले त्या या महाद्वीपात भारताच्या पूर्वेकडील काही लोग सर्वात अगोदर रहाण्यासाठी आले. ही भारतीयांची संख्या हळू हळू वाढत गेली."

प्रवासी बनून सुरिनाम मध्ये काही भारतीय आले, ही फार प्राचीन गोष्ट नाही. ही अलीकडच्या काळातील घटना आहे. सुरिनाम सरकारमधे अनेक मोठ-मोठ्या पदावर भारतीय लोक आहेत. रामसेवक शंकर अगदी काल-परवा पर्यंत सुरिनामचे अध्यक्ष होते. आणखी एक भारतीय जगरनाथ लछमन 'नॅशनल असेम्बली' चे अध्यक्ष आहेत.

सुरिनाम एक स्वतंत्र देश आहे, येथील संसदेत ५१ सभासद आहेत. या देशाची सुरक्षा-सेना अधिक प्रभावशाली आहे. नवीन वर्ष सुरू होण्यापूर्वी काही दिवस अध्यक्ष शंकर यांनी राजीनामा दिला. ते आपल्या निवेदनात म्हणतात–"सैन्याच्या दबावाखाली येऊन मी राजिनामा दिला." सुरक्षा-विभागाचे अध्यक्ष आहेत कर्नल बाउटर्स. सेनाधिकाऱ्यांचे म्हणणे आहे की अध्यक्षांच्या राजीनाम्याशी आमचा काही संबंध नाही. एकंदरीत, सर्व गोष्टी अधिक स्पष्ट व्हावयाच्या आहेत.

आवडती गोष्ट

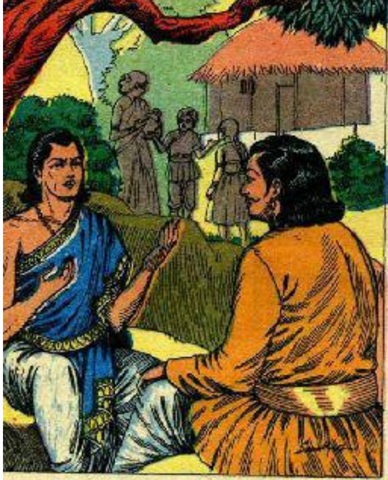
जुनी गोष्ट आहे. धर्मसेन नावाचा एक राजा होता. त्याला तीन मुलगे होते. थोरला तर चांगला सुयोग्य व बुद्धिमान होताच, पण त्याच्या पेक्षा धाकटे दोघे अधिकच चलाख होते. विद्याभ्यास पूर्ण करून त्यांनी जेव्हां तारुण्यात पदार्पण केले, तेव्हां तिघांच्याही मनात आपणच राजा व्हावे अशी इच्छा उत्पन्न झाली. दरबारी लोकांच्या जेव्हां हे ध्यानात आले, तेव्हां त्यांच्यातही तीन गट पडले. अन् ते आपापल्या आवडत्या राजपुत्राचे कान भरू लागले.

हे सर्व पाहून धर्मसेन दुःखी झाला. राजकाज व कुटुंब कबिला सोडून आपलं उर्वरित आयुष्य एकाद्या जंगलात जाऊन शान्तीने व्यतीत करायचे त्याने ठरवले. आपल्या मुलांना नीट मार्गावर आणायचे काम राणी पार पाडू शकेल–असा राजाने विचार केला. जंगलात रहायला गेल्यावर राजाला तेथे वासव नावाचा एक गृहस्थ भेटला. तो आपल्या परिवारासह जंगलात निघून आलेला होता. व जंगलात मिळणारी कंदमुळे आणि फळे यांवर आपली गुजराण करीत असे.

वासवची गोष्ट ऐकून चकित होत धर्मसेनने त्याला विचारले–"पण असं जंगलात तरी तुम्ही लोक किती दिवस राहू शकाल? इथलं आयुष्य तुम्हाला कंटाळवाणं नाही वाटत?"

"प्रत्येक माणूस आपल्या परिवारासह राहू इच्छित असतो. माझा परिवार तर इथे माझ्याबरोबरच आहे, मग मला कंटाळा कसा येईल?" वासव उत्तरला.

धर्मसेन यावर म्हणाला–"पण मनुष्य हा समाजप्रिय प्राणी आहे. तुमची मुलं-बाळं मोठी होतील तेव्हा समाजाच्या रीति-भाती आणि प्रथा वगैरें बाबत ती अनभिज्ञच राहतील.

एक न एक दिवस त्यांना समाजात इतर लोकांबरोबर जाऊन रहावं लागेलच नं?"

"समाजाच्या रीती-भाती अन् प्रथा-संप्रदाय, वगैरे बाबतीतलं विशेष वर्णन देणाऱ्या काही गोष्टी मी लिहिल्या आहेत, अजूनही माझं लिखाण चालूच असतं. माझ्या मुलांचं शिक्षण म्हणजे हेच. माझ्याजवळ राहून हे शिक्षण पूर्ण करून माझी मुलं जेव्हा मानव-समाजात जातील, तेव्हा ती आपलं आयुष्य यशस्वीपणे जगू शकतील अशी खात्री आहे माझी, आणि या विपरीत घडलं तर जंगलातल्या या आयुष्याचीही त्यांना सवय असल्याने ती केव्हाही इथं परतू शकतात!" वासवने स्पष्टीकरण दिले.

धर्मसेनने नन्तर वासवने लिहिलेल्या हजार गोष्टी ऐकल्या, आणि त्याला नमस्कार करून म्हटले–" राजश्री, तुम्ही कोणी सर्व-सामान्य माणूस नव्हेत. आपल्या गोष्टी खरोखरीच अत्यंत व्यवहार्य अशा आहेत. आता आपल्या गोष्टींच्या आधारे मी स्वतःच्या समस्या दूर करू शकेन. माझी इच्छा आहे की, आपण एकदा माझ्या राज्यात जरूर येऊन माझा पाहुणचार घ्यावा."

यावर हसून वासव म्हणाला–"महाराज, आपल्या अडचणींना आवश्यक अशी उत्तरं आपणाला माझ्या गोष्टींवरून मिळाली, म्हणून तुम्हाला त्या आवडल्या. पण खरोखरच माझं साहित्य इतकं काही महान् नव्हे. केवळ स्वतःच्या अनुभवांच्या आधाराने, मी त्या लिहिल्या आहेत. त्यांच्यावरून इतरांना काही संदेश वगैरे मिळावा अशी मी अपेक्षा केली नव्हती. तरीही, मी 'स्वान्तःसुखाय' लिहिलेल्या या गोष्टींचा आपल्याद्वारे प्रचार झाला तर मी ते आपलं भाग्य मानेन. पण, अजून एक वर्षभर मला गोष्टी लिहायच्या आहेत. ते ध्येय पूर्ण झालं, की मी नक्की आपल्या राज्यात आपल्या दर्शनार्थ येईन."

यानन्तर धर्मसेन आपल्या राज्यात परतला. वंशपरंपरागत राज्य-पालनाची प्रथा रद्द करून, धर्मसेनने एका नव्याच

पद्धतीचा पायंडा पाडला. या पद्धतीप्रमाणे प्रजेनेच आपला भावी राजा निवडावा अशी योजना होती. त्यामुळे आपणाला राज्य मिळावं म्हणून आपल्याशी तोंडपुजेपणा करणाऱ्या लोकांच्या आहारी न जाता राजकुमार जनतेची सेवा करणं जरुरी आहे हे ओळखून आता योग्य मार्गाने चालू लागले.

एक वर्षानन्तर, राजाला दिलेल्या वचनाप्रमाणे वासव धर्मसेनला भेटायला त्याच्या राज्याकडे निघाला. त्याच्या-बरोबर त्याची बायकामुलंही होतीच. प्रथम त्या राज्याच्या एका नगरात पोचल्यावर वासव सहकुटुंब तेथल्या एका धर्मशाळेत उतरला. तेथे त्याची समीर नावाच्या एका तरुणाची ओळख झाली.

वासव कोण व तो इथे का आला आहे वगैरेंबाबत समीरने चौकशी करून घेतली अन् मग त्याला नमस्कार करून तो म्हणाला–"काकाजी, अनुभवांच्या आधाराने गोष्टी लिहायची मलाही सवय आहे. अशा पद्धतीने मी आजपर्यंत एकशे एक गोष्टी लिहिल्या आहेत. आपण त्यांच्याबद्दल आपला अभिप्राय सांगावा अशी माझी फार इच्छा आहे."

वासवने याबाबत समीरला मान्यता दिली आणि समीरने आपल्या शंभर गोष्टी त्याला वाचून दाखवल्या. त्या सर्व गोष्टी

ऐकून समीरची स्तुति करत वासव म्हणाला-"अरे बेटा, अनेक वर्षांचा अनुभव घेऊन गोष्टी लिहिण्याची जी कला मी आत्मसात केली, ती तर तू अगदी लहान वयातच प्राप्त करून घेतलीस. तुझ्यासारख्याला जर राजाचं प्रोत्साहन मिळाल तर प्रजेचं नक्कीच कल्याण होईल. तुझ्याबद्दल राजा धर्मसेनजवळ जरूर बोलेन मी!"

यावर आनन्दित होऊन समीर म्हणाला–"काका, महाराजांकडून मला प्रोत्साहन मिळावं अशी काही माझी इच्छा नाही. मी त्या केवळ स्वान्तःसुखाय लिहिल्या आहेत. माझ्या गोष्टी आपल्याला आवडल्या ही मोठी आनन्ददायक बाब आहे. आजपर्यंत

मी ज्या गोष्टी लिहिल्या, त्यातील माझी सर्वात आवडती गोष्ट मी आता आपणाला वाचून दाखवतो. त्या गोष्टीवरही आपला अभिप्राय आपण मला सांगावा."

समीरकडून ती गोष्ट घेऊन वासवने वाचली. नंतर तो म्हणाला–"बेटा! ही गोष्ट मला मुळीच समजत नाहीये. यात बरीच गुन्तागुन्त आहे. तूच जरा नीट सांग ना स्पष्ट करून?"

हे ऐकून मात्र समीरचे मन खट्टू झाले. तो वासवला म्हणाला–"काका, आपल्याला गोष्ट आवडली नाही, असं स्पष्ट सांगितलंत तरी मला वाईट नाही वाटणार!"

यावर वासवलाही वाईट वाटले. तो म्हणाला–"अरे बाबा, तुझी गोष्ट मला आवडली नाही, असं कुठे म्हटलं मी? तुला तसं का वाटलं?"

"मी तर तुम्हाला म्हटलं होतं ना, की माझ्या सगळ्या गोष्टीतली हीच माझी सर्वात आवडती गोष्ट आहे! म्हणजे माझी हीच सर्वात श्रेष्ठ अशी गोष्ट आहे. ही वाचून, तुम्ही मला स्पष्ट करून सांगायला सांगत आहात, म्हणजे माझंच म्हणणं बरोबर की नाही?" समीरने दुःखाने विचारले.

यावर कावून वासव म्हणाला–"अरे, पण मी तुझ्या एकशे एक गोष्टी वाचल्या अन् त्यातल्या शंभर मला समजल्या, आवडल्याही. मग फक्त एकच नीट समजली नाही, अन् स्वतः लेखक तू जवळ होतास म्हणून मी तुझ्याकडे स्पष्टीकरण मागितलं. तुझ्या बाकीच्या शंभर आवडल्या नसत्या, तर या एकीबद्दल काहीच विचारलं नसतं मी तुला! तेव्हा आता उगीच वाद न घालता सांग नं, की तू काय हेतूने ही गोष्ट लिहिली आहेस?"

हे ऐकून दुःखाने समीरने विचारले–"का बरं, प्रत्येक गोष्टीत काही संदेश मिळालाच पाहिजे असं थोडंच आहे?"

"मी गोष्टी काही यासाठी नाही लिहीत की जनतेला यातून काही शिकायला मिळावं! मी फक्त स्वतःचे अनुभव सुन्दर शब्दात लिहून लोकांपर्यंत पोचवू इच्छितो." समीरने आणखी स्पष्टीकरण दिले.

वासव आता भानावर येत म्हणाला–"मी गोष्टीच्या सन्देशाबद्दल तर काहीच बोललो नव्हतो. मी फक्त म्हणालो, की लिहिण्यामागचा हेतु निराळा असतो अन् संदेश निराळा! खरं म्हणजे प्रत्येक गोष्टीला कारण तर काहीतरी असतंच ना? मुद्दाम घटना ओढून ताणून जमवून केवळ संदेश देण्यासाठी लिहिलेली गोष्ट ही श्रेष्ठ गोष्ट नव्हेच–असं माझंही मत आहे. उदाहरणार्थ बाललीला आणि खोड्या यांमुळे कृष्ण यशोदेला रंजीस आणी, त्या खोडकर-पणाच्या सुंदर गोष्टीतून कुठे संदेश मिळतो? पण त्या खोडकर कृष्णाच्या गोष्टी वाचून पोरं खूष होतातच ना? तेव्हा लहान मुलांच्या खोड्यांचं वर्णन करणं इतकाच त्या गोष्टींचा उद्देश असतो."

आता कुठ समीरने ती गोष्ट लिहिण्या-तला उद्देश सांगितला–"एक प्रसिद्ध मन्दिर बनवण्यासाठी काही शिल्पकार काम करत होते. त्यातल्या एका तरूण शिल्पकाराच्या मूर्ति मोठ्या अद्भुत बनत. पण तरीही त्यातला प्रमुख शिल्पकार त्याला नावं ठेवी, अन् मन्दिराच्या अधिकाऱ्यांनी त्या मूर्ति पाहू नयेत म्हणून वाटेत अडचणी आणी. यावर तो तरूण शिल्पकार बिचारा वैतागून गेला आणि आपण बनवलेल्या सर्व मूर्ति मोडून टाकून, जन्मभर विरक्त होऊन कुठे तरी निघून गेला."

इतके सांगून समीरने विचारले–"आता सांगा, कशी वाटली माझी गोष्ट?"

यावर किंचित हसत वासव म्हणाला–"हेच सर्व तू सुरुवातीला सांगितलं असतंस. तर इतका वाद घालायची जरूरच नसती पडली ना? काही असो, आता काही मी तुला माझं मत सांगू शकत नाही, कारण माझं शुद्ध मन आणि प्रामाणिकपणा यावर तुझा विश्वास नाही राहिला."

नंतर वासव आपल्या परिवारासह राजाकडे गेला.

"महाराज, आपल्या राज्यातले कवि, कथालेखक हे सर्व मोठे अहंकारी अन् घमेंडखोर आहेत. साहित्यावर हा एक

प्रकारे डाग आहे. जनतेच्या मनोविकासाला यामुळे प्रतिबन्ध येतो." असे म्हणून वासवनें समीरबद्दल आपल्याला आलेला अनुभव राजाला सांगितला.

हे ऐकून राजा धर्मसेनला मोठे आश्चर्य वाटले. तो म्हणाला–"पण वासवजी, समीर काही कोणी महान् लेखक नव्हे, मी तर त्याचं नावही ऐकलेलं नाही. अशा अगदी सामान्य लेखकाच्या अनुभवावरून माझ्या राज्यातल्या सर्व कवि-कथालेखकां-वर ताशेरे झाडून तुम्ही त्यांचा अपमान करणे योग्य नव्हे."

यावर जरासं हसून वासव म्हणाला– "समीर सामान्य लेखक नाही महाराज! एक महान् कथालेखक आहे. अशा महान् लेखकाची आपणाला काहीच माहिती नसावी हीच अपमानकारक बाब आहे. अशा मोठ्या लेखकांना पुढे येण्यापासून कोण रोखत आहे, हे ओळखून काढणं ही आपलीच जबाबदारी आहे. मी समीरच्या गोष्टींची स्तुति केली, तेव्हा मी त्याची चेष्टा करतो आहे असं वाटलं त्याला! त्याच्या मनात आलं की, राजाकडून गौरव प्राप्त झालेला लेखक आहे मी. अन् त्याच्या मनात तर या गोष्टीने पक्कं मूळ धरलंय की मोठी माणसं श्रेष्ठ वस्तूंचं कधी कौतुक करत नाहीत, त्यांच्या सृजनकर्त्यांची फक्त चेष्टा–मस्करीच करतात. त्याचं कारण एकच असलं पाहिजे की आपल्या राज्यातले नाव मिळवलेले कवि-कथालेखक वगैरे लोक नवोदित कवि-कलाकारांशी अहंकारपूर्ण व्यवहार करतात, अन् त्यांचा अपमान करतात. समीरसारख्याला असं वाटायला हवं की, प्रसिद्ध कवि-कथालेखकांच्यातच विनयगुणही असतो, आणि आपण साहित्याचा आदर करावा–इतकीच माझी आपणाला विनन्ति आहे."

धर्मसेनने समीर सारख्या नवोदित साहित्यिकांची परिस्थिती ओळखली आणि वासवजवळ आपली कृतज्ञता प्रकट केली. एक 'साहित्य राजा' म्हणून तो प्रसिद्ध पावला.

डाकू युवराज

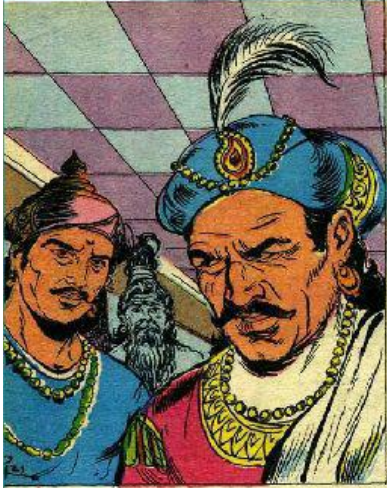
[१८]

[हुकुमशहा वीरसिंहाचा एकामागून एक पराभवच होत राहिला. शंकरवर्माकडून जबरदस्तीने उचलून आणलेली कनकदुर्गेची सोन्याची मूर्तीही तो वाचवू शकला नाही. राजकुमारी सुकन्येशी विवाहाचा विचार केला, तर सुकन्येचे माकडात रूपान्तर होऊन गेले! राजवाड्यात मिळालेले अमूल्य जड-जवाहीर पारध्यांनीच लुटून नेले. –पुढे वाचा]

"**मी** आता माझ्या नातवाला भेटायला आसुसलो आहे." अमृतपुरीचा राजा सत्यसेन म्हणाला. तो राजा शान्तिदेवचा सासरा होता आणि आता तो वसन्तशी बोलत होता.

"महाराज! युवराज सन्दीपने अशी शपथ वाहिली आहे की आपल्याला भेटण्यापूर्वी त्याला आपल्या पित्याचं राज्य परत मिळवायचं आहे. आता आम्ही सरळ-सरळ वीरसिंहाच्या सैन्याला समोरासमोर सामना द्यायलाही तयार आहोत." वसन्तने मोठ्या आनन्दाने सत्यसेनला सांगितले.

राजा सत्यसेनने ताबडतोब आपला मन्त्री व सेनापती यांना बोलावून घेतले. चारही जणांनी बराच वेळपर्यंत गुप्त-मसलतीच्या खोलीत बसून विचार-विमर्श केला.

"आणखी एक चमत्कार घडला महाराज!" वीरसिंहचा प्रमुख गुप्त हेर त्याला मुजरा करत म्हणाला.

"काय झालं?" डोळे रोखत वीरसिंहने विचारले.

"माकडाचं पुन्हा सुकन्येत रूपान्तर झालं!" गुप्तचर उत्तरला.

"काय म्हणालास? अगदी खरं हे? कुठे आहे ती?" अधीरतेने आपल्या जागेवरून टण्कन उसळत वीरसिंहने विचारले.

"जयनगरला, आपल्या पित्याबरोबर." गुप्तचराने सांगितले.

"काय? जयनगरमधे? पण...अजूनपर्यंत शंकरवर्माने मला ही बातमी का पोचवली नाही?" वीरसिंहच्या स्वरात चिडकेपणा स्पष्ट कळत होता. त्याने ताबडतोब एका वडीलधाऱ्या दरबारी अधिकाऱ्याला बोलावून घेऊन त्याला दूत म्हणून जयनगरला जायची सूचना दिली आणि म्हटले–"शंकरवर्माशी कठोर वर्तन करावं असं मला वाटत नाही. मी तर काहीही करून त्याच्या मुलीशी विवाह करू इच्छित आहे. त्याला जाऊन सांगा की, मी स्वतः राजकुमारी सुकन्येला घेऊन जायला येईन. यावेळी मी स्वतः सारा वेळ तिच्याबरोबर राहीन आणि बरोबर एका जादुगारालाही बाळगीन, म्हणजे पुन्हा कोणी तिला माकड करून टाकणार नाही."

खरोखरीच स्वतःला जादुगार म्हणवून घेणारा एकजण येऊन दाखल झालेला होता. तो दिसायलाही मोठा आकर्षक होता.

दूत जयनगरला पोचला आणि त्याने वीरसिंहचा निरोप अगदी जसाच्या तसा शंकरवर्माला कथन केला. आणि तो जेव्हा वीरसिंहकडे परत आला, तेव्हा त्याची मान खाली गेलेली होती. तो हताश स्वरात बोलू लागला–"महाराज, माझा तिथे अपमान झाला. म्हणजे त्यांनी आपणाबद्दल अपमानजनक शब्द वापरले."

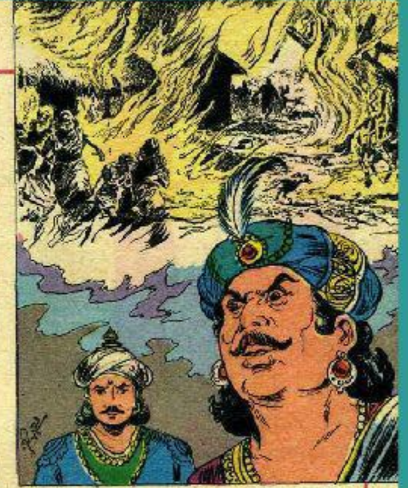
"काय म्हणालास? अपमानजनक शब्द? कोणी अशी हिंमत केली? काय शब्द होते ते?" वीरसिंहने विचारले.

"प्रथम शंकरवर्मा तर मला भेटायलाच तयार नव्हता. एक युवक तेथे स्वतःला शंकरवर्माचा सल्लागार म्हणवतो. तो म्हणाला की...." पण दूत बनलेल्या त्या दरबारी माणसाला पुढे बोलायचे धैर्य होईना!

"काय म्हणाला, सांग ना, सांग!" वीरसिंह वेड्यासारखा ओरडला.

"तो म्हणाला की....कि....सुकन्येचं कुठे माकडात रूपान्तर झालं? हां, कोणाला तसं वाटलं असेल, पण त्यावर विश्वास ठेवणारा वीरसिंह हा स्वतःच एक माकड आहे, माकड! समजलास? खरं म्हणजे सुकन्या तेथून पळून गेली, राजकुमारीच्या वतीने त्या माकडाने वीरसिंहच्या गालावर एक थप्पड मारली! बस, इतकंच सांगायचं आहे आम्हांला. असंच अगदी बरोबर वीरसिंहला जाऊन सांग. असंच बोलला तो महाराज!" दूत बोलला.

"त्या दोन कवडीच्या शंकरवर्माची इतकी हिंमत?" असे म्हणून वीरसिंह आपादमस्तक थरथर कापू लागला–"त्याला पायाखाली तुडवून टाकीन. त्या सुकन्येचे ही तलवारीने दोन तुकडे करून टाकीन

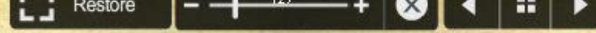

मी! मला आता असा संताप आलाय, की कुण्णालाही सोडणार नाही मी!"

"आपलं बोलणं शंभर टक्के बरोबर आहे हुजूर!" दूत बोलला.

नंतर त्याने सर्पदन्त व आपल्या काही अनुयायांना बोलावून म्हटले–"आपण आता ताबडतोब जयनगरवर हल्ला करू या-काय होईल ते होवो!"

"काय होईल? जयच होईल आपला! अन् जयनगर सुमेघ राज्याचाच एक भाग होऊन जाईल, दुसरं काय? महाराज, आपल्याला कशाला घ्यायची गरज नाही, या विजयामुळे आपल्या सैनिकांचं आत्मबळ वाढेल!" सर्पदन्त फुशारक्या मारू लागला

"हां, तुझं म्हणणं अगदी बरोबर आहे. नाहीतरी बरेच दिवस आपलं सैन्य पगार घेऊन नुसतंच खात बसलं आहे. पण त्यांनी काही बचतही करून ठेवलेली नाही. जयनगर वर हल्ला करू तेव्हा त्यांना दिसेल ते त्यांनी खुशाल लुटावं. पण दागिने, सोनं-चांदी, हिरे-जवाहीर आणि रोकड पैसा आपल्याला परत करावा-समजलं?" वीरसिंह बोलला.

"होय महाराज!" सर्पदन्तने मान डोलवली.

खरे म्हणजे जयनगर मधे त्यांचं सैन्य नव्हतंच. पण लोभात पडून सर्पदन्त ही गोष्ट पार विसरून गेला होता. जयनगर-मधे जर एकही सैनिक नव्हता, तर मग युद्ध तरी काय होणार? युद्धच झाले नाही, तर जय काय मिळणार; अन् सैनिकांचा आत्मविश्वास मग कसला वाढणार? म्हणजे सरळ स्वच्छ बाब अशी, की हे युद्ध नसून केवळ लूटमारच होणार!

अन् वीरसिंहचीही अक्कल चालली नाही, की जयनगरजवळ स्वतःचे सैन्य नसले तरी शंकरवर्मा अमृतपुरीहून सैन्य, सरदार वगैरे बोलावून घेऊ शकतो! पण त्यानेही काही विचारच केला नाही. सर्पदन्त तेथून निघून गेला.

पण वीरसिंहच्या लवकरच लक्षात आले की अमृतपुरीची सेना जयनगरच्या मदतीला नक्की येईल. जवळ उभ्या असलेल्या मान्त्रिकाला त्याने विचारले–"काय रे, तू असा काही उपाय सांगू शकशील का, कि ज्यामुळे आमचे सैनिक शत्रूला पाठ दाखवणार नाहीत, शत्रूशी चांगला लढा देतील?"

"होय महाराज, आपले सैनिकच नव्हे, तर घोडेही त्यांना पाठ दाखवणार नाहीत असा उपाय मी करू शकेन; घोड्यांना जो चारापाणी दिला जाईल, त्याच्यावर मी मन्त्रजल शिंपडीन. तो चारा खाल्ला की घोडे शत्रुसैन्यालाच काय, पण आगीच्या ज्वाळांनाही भिणार नाहीत. अन् घोडेच मागे फिरले नाहीत, तर त्यांवर बसलेले सैनिक तरी कसे माघार घेतील?" हसत हसत आपली लांब दाढी कुरवाळत मान्त्रिक बोलला.

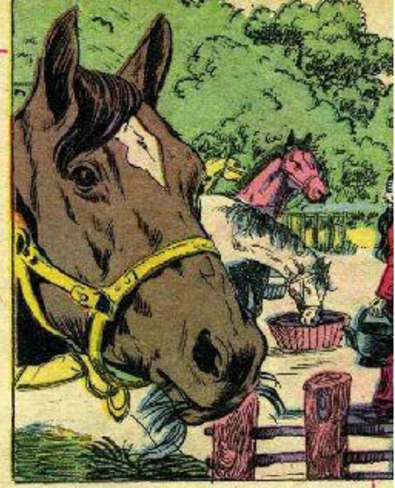
"शाब्बास!" वीरसिंह आनंदाने चीत्कारला.

दुपारी सैन्य तयार झाले. सर्पदन्त व मान्त्रिक यांना बरोबर घेऊन वीरसिंह स्वतःच सैन्याचे नेतृत्व करू लागला. संध्याकाळपर्यंत ते जयपुरीच्या सीमेवर पोचले. आता मान्त्रिक म्हणाला–"महाराज, आज रात्री आपण इथेच मुक्काम करू. मन्त्रजल शिंपून आपण इथेच घोड्यांना चंदी देऊ या. सकाळ होता होता, एका घोड्यात पाच पाच घोड्यांची ताकद येऊन राहील."

"ठीक आहे. असंच करू या. पहाटेच आपण जयपुरीवर हल्ला करू." वीरसिंहने मान्त्रिकाचे म्हणणे मान्य केले.

त्या रात्री अनेक मन्त्रांचा उच्चार करत मान्त्रिकाने कमंडलुसारख्या एका पात्रातले पाणी अभिमन्त्रित केले. नंतर ते पाणी चाऱ्यावर शिंपडून मान्त्रिकाने तो चारा घोड्यांना चारला.

सकाळ झाली. आपल्या घोड्यावर स्वार होऊन वीरसिंह आपल्या सैनिकांना म्हणाला–"आता आपल्या घोड्यांच्यात अपूर्व शक्ती आलेली आहे. आपला शत्रु

कितीही शूर असला तरी जय आपलाच होणार. तुम्ही सर्वजण वीरश्रीने पुढे चला."

पण तो स्वतः ज्या घोड्यावर बसला होता, तो पाऊलभरही पुढे सरकेना अन् त्याला काबूत ठेवणंही जड जाऊ लागले. वीरसिंहला वाटले की घोड्याची ताकद वाढली आहे, पण तो विचार क्षणभरच टिकला, कारण घोडा पुढचे दोन खूर हवेत उचलून जोराने खिकाळू लागला आणि तो अडून राहिला! त्याने मागे वळून पाहिले, तो त्याचा संशय खराच निघाला! सर्वच सैनिक आपापले घोडे ताब्यात ठेवण्याचा प्रयत्न करीत असलेले दिसून आले त्याला!

"पुढे चला." वीरसिंहने हुकूम दिला.

मोठ्या कष्टाने ते अडलेले घोडे पुढे सरकू लागले. आणि ते सैन्य अखेर जयपुरीच्या राजवाड्याजवळ पोचले. पण त्याला वेढा देण्यासाठी सैनिक घोड्यांना पुढे नेण्याचा प्रयत्न करू लागताच पुन्हा एकदा ते मागल्या पायांवर उभे राहून तेथेच अडून राहिले, आणि भयानक आवा-जात खिंकाळत पुढे जायला प्रतिबन्ध करू लागले. शिपाई एक एक करून खाली पडू लागले. काही शिपाई तर रिकिबीत पाय अडकून जमिनीकडे तोंड करून लोंबू लागले आणि घोडे आपापल्या जागी थयथयाट करू लागले!

"सर्पदन्त! हे सगळं काय चाललंय? मान्त्रिकाने हे काय करून ठेवलंय?" वीरसिंहही किंचाळू लागला.

केवळ वीरसिंह आणि सर्पदन्तच काय ते महामुष्किलीने आपापल्या घोड्यावर बसून होते!

"वीरसिंहा, दुष्टा! इकडे पहा!" एक गंभीर आवाज हवेत उमटला!

आवाजाच्या दिशेने वीरसिंह आपले मस्तक उचलून पाहू लागला. राजभवनाच्या छतावर तो मान्त्रिक उभा होता! त्याने आपली नकली दाढी व मस्तकावरचे नकली केस काढून आपले खरे रूप प्रकट करीत वीरसिंहला विचारले—"मला ओळखलं नाहीस वीरसिंहा?"

"तू....तू....शान्तिदेवचा हेर मान्त्रिक वेषात माझ्याकडे येऊन मला फसवणारा तूच ना? इतकी हिंमत तुझी?" वीरसिंह हुंकारत त्याला विचारू लागला.

"होय, होय! मीच फसवलं तुला! तुझ्या सर्व घोड्यांना मी वेडं केलंय, मीच पिसाळवलंय त्यांना! सरळ मनाच्या शान्ति-देवला तू फसवलंस, त्यापुढे माझी ही फसवेगिरी काहीच नाही! आता मुकाट्याने आपल्या सैन्यासह शरण ये. नाहीतर तुम्हा-पैकी एकाचेही प्राण वाचणार नाहीत." म्हाताऱ्या मांत्रिका आव्हान दिले.

"काय, मला धमकी देत आहेस? तू आणि तो म्हातारा शंकरवर्मा मिळून काय सुमेधच्या सैन्याबरोबर आलेल्या आम्हाला सहजपणे मारू शकाल!" त्याची चेष्टा करत वीरसिंहने विचारले.

"अरे मूर्खा! डोळे उघडून इकडे बघ!" वृद्ध मन्त्रि कडकून बोलला.

ताबडतोब शेकडो सैनिकांची डोकी किल्ल्याच्या तटावर दिसू लागली! सर्व सैनिक सशस्त्र होते!

ते दृश्य पाहून वीरसिंहचे हृदय धडधडू लागले! त्यावेळी वृद्धमन्त्र्याच्या शेजारी उभा रहात शंकरवर्मा म्हणाला—"वीरसिंह! रक्तपात थांबवण्यासाठीच आम्ही तुला चेतवून अशा तऱ्हेने ससैन्य इथे यायला लावले. धर्मात्मा प्रभु शान्तिदेवचा पुत्र, युवराज सन्दीपच्या सूचनेनेच हे सर्व घडत आहे! प्राण वाचवायची इच्छा असेल, तर ताबडतोब हत्यारे टाकून आमच्या हवाली हो आणि युवराजाकडे क्षमायाचना कर. तुझ्या सैन्याला अमृतपुरीच्या सैन्याने घेरलं आहे. आता तरी अक्कल वापर आणि आमच्या हवाली हो! शान्तिपुरचा राज-वाडाही आम्हा बंडखोरांचा नेता वसन्त याने ताब्यात घेतलेला आहे."

वीरसिंहने एकदा चहूकडे नजर फिरवली. त्याचे शिपाई खाली पडले होते आणि

काही जखमी झालेले होते! सर्वच कण्हत-कुथत होते!

"हे सुमेधच्या शिपायांनो! इकडे पहा, तुमचा खरा राजा शान्तिदेव याचा पुत्र युवराज सन्दीप इथे उभा आहे! हाच आता तुमचा राजा!" शंकरवर्मा ओरडून बोलला.

त्याच वेळी युवराज सन्दीप येऊन शंकरवर्माजवळ उभा राहिला.

"युवराज सन्दीपचा जयजयकार असो!" सर्व सैनिक जयजयकार करू लागले.

"शाब्बास! आता मी समजून चालत आहे की तुम्ही सर्व आमच्या हवाली होत आहात. शस्त्रे टाकून सर्वजण एका बाजूला उभे रहा. तुम्हाला माफ करून सुमेध

राज्याच्या सैन्यात सामिल करून घेण्यात येईल." असे हळू म्हणून शंकरवर्मा आता वीरसिंहाकडे वळला आणि म्हणाला– "वीरसिंह, तुलाही आमचं हेच आव्हान आहे. मुकाट्याने युवराज सन्दीपला शरण ये आणि प्रजेसमोर आपला गुन्हा कबूल करायला तयार हो! नाहीतर आता तुझ्या प्राणांची खैर नाही!"

वीरसिंह आता उदास झालेला होता, काहीतरी विचार करत होता तो. इतक्यात त्याचा घोडा एकाएकी मागील पायांवर उभा होऊन त्याने वीरसिंहला खाली पाडले आणि तो पळून गेला!

ताबडतोब शंकरवर्माच्या शिपायांनी तेथे पोचून त्याला अटक केली आणि त्याला घेऊन ते कारागृहाकडे निघाले.

सर्पदन्तने दोन्ही हात उचलून स्वत:ला युवराज सन्दीपच्या हवाली केले. त्यावेळी त्यालाही शिपायांनी अटक केली.

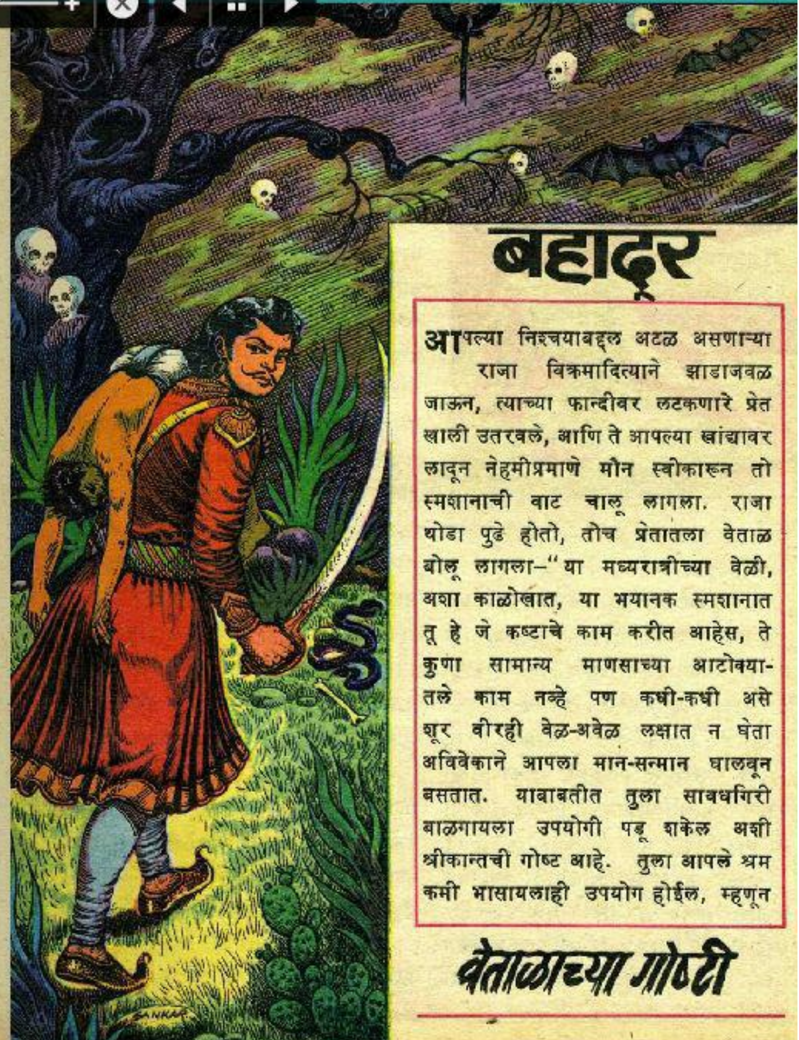
युवराज सन्दीपला पाहून त्याचा आजोबा, अमृतपुरीचा राजा सत्यसेन यांच्या डोळ्या-तून आनन्दाश्रु वाहू लागले! दुष्ट वीर-सिंहच्या अत्याचारांचा अन्त झाला आणि सुमेधची जनता आनन्दित झाली.

जयानन्द मुनींच्या समक्ष युवराज सन्दीप सुमेधच्या सिंहासनावर बसला. मोठ्या समारंभाने त्याला राज्याभिषेक करण्यात आला. सर्व लोकांसह तो समारंभपूर्वक जंगलातल्या आपल्या आईवडिलांच्या समाधीजवळ गेला! आणि मोठ्या श्रद्धेने सर्वांनी तिला नमस्कार केला! नन्तर तेथे त्यांचे मोठे स्मारक बनवण्याची घोषणा केली गेली.

यानन्तर सन्दीप व सुकन्या यांचा मोठ्या धामधुमीने विवाह केला गेला. दुसरे कोणी वारस नसल्यामुळे अमृतपुरी व जयपुरी ही राज्येही–सुमेध राज्यालाच जोडली जाऊन त्यांचे एक विशाल व बलशाली राज्य बनले.

राजा सन्दीप व राणी सुकन्या यांच्या शासनाखाली ते विशाल राज्य सुमेध बराच काळपर्यंत सुखशान्तीने नान्दले. (समाप्त)

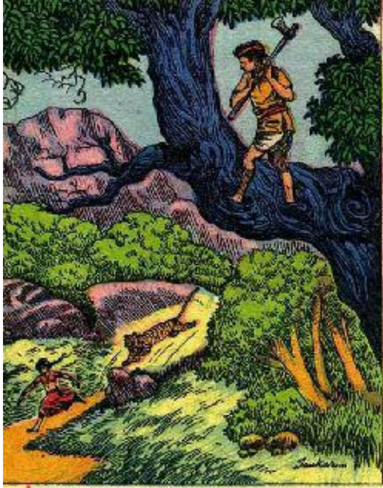

बहादूर

आपल्या निश्चयाबद्दल अटळ असणाऱ्या राजा विक्रमादित्याने झाडाजवळ जाऊन, त्याच्या फान्दीवर लटकणारे प्रेत खाली उतरवले, आणि ते आपल्या खांद्यावर लादून नेहमीप्रमाणे मौन स्वीकारून तो स्मशानाची वाट चालू लागला. राजा थोडा पुढे होतो, तोच प्रेतातला वेताळ बोलू लागला–"या मध्यरात्रीच्या वेळी, अशा काळोखात, या भयानक स्मशानात तू हे जे कष्टाचे काम करीत आहेस, ते कुणा सामान्य माणसाच्या आटोक्या-तले काम नव्हे पण कधी-कधी असे शूर वीरही वेळ-अवेळ लक्षात न घेता अविवेकाने आपला मान-सन्मान घालवून बसतात. याबाबतीत तुला सावधगिरी बाळगायला उपयोगी पडू शकेल अशी श्रीकान्तची गोष्ट आहे. तुला आपले श्रम कमी भासायलाही उपयोग होईल, म्हणून

वेताळाच्या गोष्टी

ती गोष्ट तू आता ऐकच." आणि वेताळ गोष्ट सांगू लागला–

कीर्तिकामी राज्यात किशनगंज हे एक लहानसे खेडेगाव होते. तेथे श्रीकान्त नावाचा एक तरूण रहात असे. त्याला आईबाप, बहीणभाऊ कोणीच नव्हते. श्रीकान्त अत्यन्त धीट व साहसी होता. त्याची शारीरिक शक्तीही इतकी होती की वेळ पडल्यास एकाच वेळी दहा लोकांना तो भारी पडे.

एकदा जवळच्या जंगलातला एक वाघ नरभक्षक बनून त्या गावात अधूनमधून येऊ लागला. एक दिवस दुपारी श्रीकान्त जंगलात एका झाडावर चढून वाळलेल्या फान्द्या तोडत होता. इतक्यात एक मुलगी आरडा-ओरडा करीत धावत त्या झाडाकडे येऊ लागली. वाघ तिच्या पाठीस लागला होता.

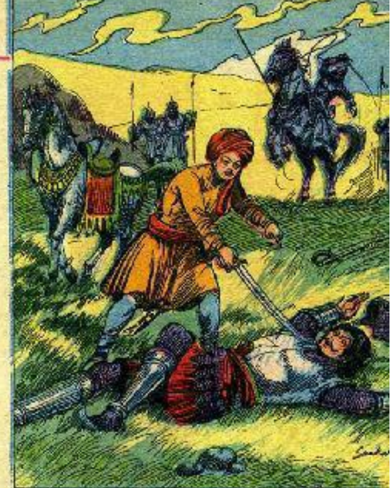
झाडावरून हे दृश्य पाहून जराही न भिता श्रीकान्तने ठीक त्या दोघांच्या मध्येच उडी मारली. अचानक आपल्यासमोर आलेल्या माणसाला पाहून वाघ घाबरून परत फिरला. पण इतक्यात श्रीकान्तने मोठ्या चपळाईने वाघांच्या मानेवर हातातल्या कुऱ्हाडीचा घाव घातला. यामुळे जखमी झालेल्या वाघाने चिडून आपल्या प्रतिस्पर्ध्यावर हल्ला करण्यासाठी तोंड फिरवले. वाघाशी लढता लढता स्वतः श्रीकान्त जखमी होऊन रक्ताने माखला. शेवटी तो त्या रक्तपिपासू वाघाला मारून टाकण्यात सफल झाला. इकडे वाघ मरून पडला अन् तिकडे आपल्या शरीराला झालेल्या जखमांमुळे व खूप दमल्यामुळे श्रीकान्तही बेहोश होऊन पडला.

मधल्या अवधीत त्या मुलीने पळत जाऊन गावात वर्दी दिल्यामुळे लोकही तेथे येऊन पोचले. त्यांनी श्रीकान्तला उचलून गावात नेले आणि औषधोपचार व चांगली सेवाशुश्रूषा करून त्याला बरे केले.

श्रीकान्तच्या धाडसाची कहाणी राजा अभिसार याच्या कानी गेली आणि त्याने श्रीकान्तला बोलावून घेऊन आपल्या सैन्यात शिपायाची नोकरी दिली.

काही दिवसांनी अगदी अचानक जवळच्या सुमगंध राज्याचा राजा कालकेतु याने अभिसारशी युद्ध करण्याची घोषणा केली. दोन्ही राज्यांचे राजे समोरासमोर आले आणि दोघात लढाई सुरू झाली. इतक्यात शत्रुपक्षाच्या एका शिपायाने राजा अभिसारच्या घोड्याच्या पुठ्ठ्यावर भाला फेकला. त्यामुळे घोडा दचकून जोरात खिंकाळला व मागच्या दोन पायांवर उभा राहून थयथयाट करू लागला. राजा अभिसार तोल जाऊन खाली पडला व तावडतोब त्याच्या मस्तकावर वार करण्यासाठी कालकेतुने आपली तलवार उगारली. पण अगदी योग्य वेळी श्रीकान्त तेथे पोचला अन् त्याने विजेच्या वेगाने राजा कालकेतुची तलवार आपल्या तलवारीने दूर उडवून दिली व लगेच त्याला घोड्यावरून खाली खेचले. त्याच्या गळ्याला आपल्या तलवारीचे टोक भिडवून श्रीकान्त गरजला– "राजा, आपला पराजय कबूल कर!" कालकेतु कैदी झाला.

युद्धकलेचे जराही ज्ञान नसलेल्या श्रीकान्तने केवळ आपल्या साहसाच्या बळावर कालकेतुला तोंड दिले आणि राजा अभिसारचे प्राण त्याने वाचवले. राजाने

खूष होऊन त्याला अमूल्य उपहार देऊ केला.

पण मोठ्या नम्रतेने राजाच्या पुरस्कार नाकारत श्रीकान्त म्हणाला–"महाराज, कोठल्याही प्रकारचा त्याग व बलिदान करून आपल्या राजाचे प्राण वाचवणे, हे प्रत्येक शिपायाचे कर्तव्यच असते."

अभिसारला आता श्रीकान्तची राजभक्तीही कळून चुकली! त्याने श्रीकान्तची आपला 'अंगरक्षक' म्हणून नेमणुक केली.

यानन्तर दोन वर्षांनी राज्यात मुळीच पाऊस न पडल्याने कीर्तिकामी देशात मोठा दुष्काळ पडला. काय करावे हे राजालाही सुचेना.

अशातच विशालाक्ष नावाचा एक प्रसिद्ध ज्योतिषी राजाला येऊन भेटला आणि तो म्हणाला–"महाराज, आपल्या राज्याच्या दक्षिणेला एक जुनें काली-मन्दिर आहे. त्यात एक शिलालेख आहे. यावर असं लिहिलेलं आहे की कोणी आपला जीव द्यायला तयार होऊन काही नवस बोलला, तर देवी त्याची इच्छा पूर्ण करते."

हे ऐकून श्रीकान्त ताबडतोब राजाला म्हणाला–"महाराज, मी स्वत: मोठ्या आनन्दाने प्राणत्याग करायला तयार आहे. मी कालीमातेला नवस करीन की माझे प्राण घेऊन तिने आपल्या राज्यात पाऊस पाडायची कृपा करावी!"

इतके बोलून श्रीकान्त सरळ काली-मन्दिराकडे चालू लागला. देवीच्या प्रतिमेच्या हातात एक त्रिशूळ होता. श्रीकान्तनें मान लववून देवीला प्रणाम केला आणि म्हणाला–"हे जगज्जननी! मला कृतार्थ कर. माझ्या प्रणत्यागामुळे माझ्या देशात पाऊस पडू दे आणि त्यावरची दुष्काळाची प्रेतछाया दूर होऊ दे. कृपा कर माते!" अशी प्रार्थना करून श्रीकान्तने तेथील त्रिशूळ उचलला आणि तो स्वत:च्या छातीत भोसकण्याचा प्रयत्न केला.

पण इतक्यात स्वत: कालीमातेच्या मूर्तीतून आवाज प्रकटला–"थांब श्रीकान्त, तुझ्यासारख्या त्यागी माणसाचे बलिदान मला नको. तुझे राज्य हिरवे होईल आणि लोक आनन्दाने जगू लागतील."

दुसऱ्याच क्षणी मुसळधार पाऊस सुरू झाला!

श्रीकान्त राजधानीत परत आला आणि कालीमातेच्या मन्दिरात काय काय घडले ते त्याने राजाला निवेदन केले.

राजा अभिसारने श्रीकान्तची खूप तोंड भरून स्तुति केली आणि म्हटले–"श्रीकान्त, केवळ तुझ्यामुळेच माझी प्रजा दुष्काळाच्या भयानक जबड्यातून वाचली आहे. तू मागशील त्या प्रान्ताचा मी तुला सामन्त करतो. बोल, कोणता प्रान्त देऊ तुला?"

यावर श्रीकान्त म्हणाला–"महाराज, आपला सेवक म्हणून मी आपले कर्तव्य केले. एकादा सामंत-राजा किंवा महा राजाही बनायची माझी इच्छा नाही. मी पूर्वीसारखाच आपला सेवक म्हणून राहू इच्छितो, बस! मला असाच राहू द्या!"

राजा आता अधिकच प्रसन्न झाला. राणीशी बोलून त्याने राणीच्या मुख्य सखीशी श्रीकान्तचा विवाह करून दिला. तीन वर्षे काय गेली, अन् श्रीकान्त दोन मुलांचा बापही बनला.

यानंतर काही दिवसांनी कीर्तिकामी राजावर पुन्हा संकटांचा पहाड कोसळला. राज्याच्या सीमेवरील जंगलात त्रिजट नावाचा एक राक्षस कुठूनसा येऊन राहू लागला. वाटसरूंना पकडून नेऊन फस्त करायचा त्याने सपाटा लावला. राजालाही बातमी मिळाली की तो मोठा भयानक व रक्तपिपासू राक्षस आहे.

दरबार भरवून राजा अभिसार बोलू लागला–"या राक्षसावर मोठे सैन्य पाठवून त्याचे पारिपत्य करायचा प्रयत्न आपण करू शकू. पण यात मोठी प्राणहानि होईल. म्हणून मला वाटतं की आपण त्याच्याकडे एक दूत पाठवून त्याला निरोप कळवावा, की त्याला रोज शाही पाकशाळेतून जनावरांपासून बनवलेले स्वादिष्ट आणि मसालेदार भोजन पाठवण्याची व्यवस्था आपण करू, पण त्याने अशी माणसे मारणे बन्द करावे. पण यातही एक अडचण आहे! दूत म्हणून जाणाऱ्या दूतालाच याने खाऊन टाकले तर? तेव्हा अशा परिस्थितीत त्या राक्षसांकडे दूत म्हणून जायला आता कोण तयार होईल?"

दरबारात सर्वांची नजर श्रीकान्तकडे वळली. त्यांच्या मनातली गोष्ट जाणून राजा श्रीकान्तला उद्देशून म्हणाला–"श्रीकान्त, आजपर्यंत आपले प्राण पणाला लावून तू अनेक धाडसी कामे करून प्रजेचे रक्षण केले आहेस. प्राणत्यागालाही तू भ्यायला नाहीस. तुझ्यापेक्षा बहादूर असा

माणूस माझ्या दरबारात कोणीही नाही. तेव्हा याही वेळी हे आव्हान तू स्वीकारशील अशी आला मशा आहे. तुझं यावर काय म्हणणं आहे श्रीकान्त?"

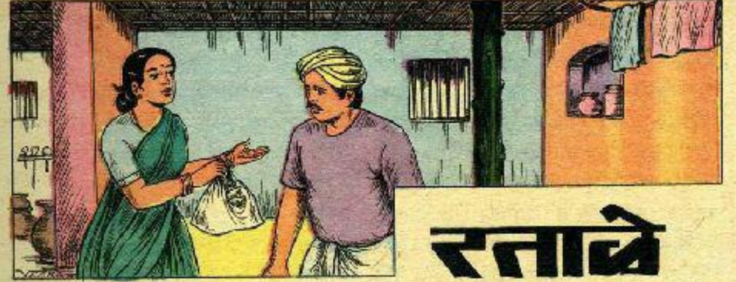
तेव्हा श्रीकान्त उठून म्हणाला—"क्षमा असावी महाराज! पण त्या राक्षसाकडे दूत बनून मी जाऊ इच्छित नाही!"

आपली गोष्ट इथेच थांबवत वेताळ म्हणाला—"विक्रमराजा! श्रीकान्त तर अजोड असा साहसी वीर होता. युद्धकला माहीत नसतानाही शत्रुराजा कालकेतुवर त्याने तलवार उगारली होती, देशाला दुष्काळाच्या तडाख्यातून सोडवण्यासाठी कालीमातेच्या पायावर आपले बलिदान करायलाही तो उद्युक्त झाला होता. मग त्रिजट राक्षसाच्या बाबतीतच मात्र तो जसा वागला, ती त्याची वागणूक असमंजसपणाची आणि अविवेकाची वाटत नाही काय? तो असा का वागला? या प्रश्नाचं उत्तर माहीत असूनही तू दिलं नाहीस, तर तुझ्या मस्तकाचे फुटून तुकडे होतील."

यावर राजा विक्रम उत्तरला—"मानवाची जीवन-पद्धतीच त्याच्या समस्या, त्याच्या मनोभावना आणि वागणूक यात सुधारणा व बदल घडवून आणत असते. प्राण संकटात घालायची वेळ आली, तर त्या बाबतीत एकटा एक सडाफटिंग माणूस व एक विवाहित, मुलाबाळांचा धनी असणारा माणूस यांची वागणूक निरनिराळ्या प्रकारची असेल. श्रीकान्त आता विवाहित व दोन मुलांचा बाप झालेला होता. स्वतःच्या जिवन्त राहण्यावर आता त्याची बायको व मुलं यांचं जीवन अवलंबून होतं. त्याच्या प्राणांवर आता या सर्वांचाही हक्क होता; त्यामुळे आता पूर्वीप्रमाणे तो स्वतःच्या जिवाशी खेळू शकत नव्हता. म्हणूनच त्याने राक्षसाकडे जायला नकार दिला. त्याचा निर्णय अविवेकपूर्ण किंवा त्याच्या पूर्वीच्या कीर्तीला कमीपणा आणणारा आहे असे मुळीच नाही."

अशा प्रकारे राजाचे मौन भंग झाले; व वेताळ पुन्हा झाडावर लटकू लागला.

रताळे

एक गरीब शेतकरी एका राजाचा मित्र होता. शेतकऱ्याची झोपडी जंगलाच्या अगदी जवळच होती, आणि राजा जेव्हां जेव्हां शिकारीला जाई, तेव्हां तेव्हां तो आपल्या शेतकरी मित्राकडे जरूर जाऊन रहात असे. शेतकऱ्याची बायको रताळी भाजून राजाला देई आणि राजा मोठ्या आनन्दाने ती खाई.

एक दिवस शेतकरी काही कामासाठी राजधानीकडे जायला निघाला. तेव्हां काही रताळी त्याच्या हातात देत बायको म्हणाली—"राजेसाहेबांना ही रताळी फार आवडतात. अनायसे जातच आहात तर ही नेऊन द्या ना त्यांना."

"अग वेडे! असली भेट पाहून राजाला काय वाटेल!" शेतकरी बोलला.

"काही नाही वाटणार! इतक्या लांबून मुद्दाम त्यांच्यासाठी रताळी नेल्याचा आनन्दच वाटेल त्यांना उलट! ते नक्की खातील पहा ही. काही विचार करू नका. माझं ऐका. घेऊन जा ती." बायकोने आग्रह धरला.

बायकोचा आग्रह मानून ते रताळ्यांचे गाठोडे डोक्यावर घेऊन शेतकरी राजधानीकडे निघाला. चालता चालता तो एक एक लहान रताळे कुरतडून खात राहिला. गाठोड्यात फक्त एकच रताळे राहिले! पण ते रताळे मात्र खूपच मोठे होते.

"हे चांगलंच मोठ्ठं रताळं आहे. राजाने कधी इतकं मोठ्ठं रताळं पाहिलंही नसेल. मी हेच रताळं राजाला भेट म्हणून देईन." शेतकऱ्याने मनात विचार केला.

आपल्या शेतकरी मित्राला पाहून राजाला फार आनन्द झाला. गाठोड्यातले रताळे काढून राजाला देत शेतकरी

२५ वर्षांपूर्वीच्या चांदोबातील गोष्ट

म्हणाला–"हे मी खास आपल्यासाठी आणलं आहे. राजेसाहेब!"

मोठया आनन्दाने त्या रताळयाचा स्वीकार करत, जवळ उभ्या असलेल्या शिपायाला राजा म्हणाला–"हे घेऊन जाऊन खजिनदाराच्या हाती सोपव अन् त्याला सांग की हे आपल्या खजिन्यात सुरक्षित ठेव. हाँ, खजिन्दाराकडून एक हजार मोहोरा आणून या शेतकऱ्याला बक्षिस दे."

नन्तर राजा शेतकऱ्याला म्हणाला–"चल, आपण भोजन करून घेऊ."

राजवाडयात सर्वांना बातमी कळली की कोणीं एक अगदी सामान्य असा शेतकरी एक क्षुल्लक असे रताळे राजेसाहेबांसाठी भेट म्हणून घेऊन आला, अन् त्या बदल्यात त्यांनी त्याला एक हजार मोहोरा बक्षिस दिल्या!

'आपला राजा जर इतका दानशूर असेल तर आपणही का फायदा करून घेऊ नये?' असा विचार करून एका दरबारी अधिकाऱ्याने एक उत्तम जातीचा घोडा खरेदी केला आणि तो राजाला नजर करीत अधिकारी म्हणाला–"महाराज, हा एक उत्तम जातीचा घोडा मी आपणाला भेट देत आहे. कृपा करून स्वीकार व्हावा."

आता इतर उत्सुक होऊन वाट पाहू लागले.

हे सर्व राजाच्या लक्षात यायला वेळ लागला नाही. त्याने जवळ उभ्या असलेल्या शिपायाला बोलावून त्याच्या कानात हळूच सांगितले–"खजिन्यात सुरक्षित ठेवलेलं रताळं घेऊन ये."

ताबडतोब ते मोठे रताळे शिपायाने आणून राजाच्या हाती दिले. ते त्या दरबारी अधिकाऱ्याच्या हाती देत राजा म्हणाला–"या रताळयाची किंमत एक हजार मोहोरां इतकी आहे. तू मला घोडा भेट दिलास म्हणून मी तुला हे रताळं बक्षिस देत आहे."

अशा तऱ्हेने त्या अधिकाऱ्याच्या आशेवर पाणी पडले! त्याच्या लक्षात आले की, आपल्या लोभीपणाबद्दल राजाने आपल्याला चांगलाच धडा शिकवला! इतर दरबारी लोकही हे सर्व समजून चुकले.

चांदोबा पुरवणी–२८

महान् स्वप्नदर्शी भारत

समाईक वारसा

पंडित गोविन्द वल्लभ पन्त यांचा जन्म उत्तर प्रदेशातील अल्मोडा जिल्ह्यात झाला होता. भारताला स्वतन्त्र करण्यासाठी ज्या देशभक्तांनी लढा दिला, त्यात पं. गोविन्द वल्लभ पन्त यांचेही स्थान उच्च आहे. भारताला स्वातन्त्र्य मिळाल्यानन्तर शासनाच्या प्रमुख आधारस्तम्भांपैकीही ते एक होते. १९५५ पासून १९६१ पर्यंत त्यांनी 'गृहमन्त्री' हे पद सांभाळले होते.

२१ डिसेंबर १९४६ रोजी अलाहाबाद विश्वविद्यालयाच्या पदवीदान समारंभाच्या वेळी त्यांनी भारताबाबत हे उद्गार काढले होते:–

"भारताचा इतिहास हा भारतात जन्मलेल्या प्रत्येकाच्या वाटयाला आलेला वारसा आहे. या महान् देशातल्या वैभवपूर्ण इतिहासाचा अभिमान बाळगण्याचा हक्क इथे जन्मलेल्या प्रत्येक नागरिकाला आहे, मग तो हिन्दू असो वा मुसलमान! त्यांचे धर्म निरनिराळे असले तरी त्यांच्या नसानसातून भारतीय रक्त वहात आहे. कारण अनेकातील एक असणाऱ्या प्रत्येकाचा जन्म या धरतीवरच झालेला आहे. भारताच्या इतिहासात अनेक राजनैतिक वादळे आणि उलथापालथी या धर्मांमुळे झालेल्या आहेत, तरीही सर्व लोकांच्या निरनिराळ्या विश्वासांबद्दल सहनशीलतेचे धोरण स्वीकारणे हे भारतीय समाजाचे प्रमुख तत्त्व बनून राहिले आहे."

तुम्हाला माहीत आहे?

१. सायकलीचा शोध कोणी लावला आणि केव्हां?
२. पहिल्या सर्कशीचा व्यवस्थापक कोण होता? केव्हां?
३. पहिला फिल्म स्टुडिओ कोणी बनवला? केव्हां? स्टुडिओचे नाव काय होते?
४. आजच्या नव्या सिंगापुरच्या स्थापनेचे श्रेय कुणाला मिळाले आहे? याची स्थापना केव्हां झाली?
५. भारताच्या सर्व राज्यात व केन्द्रशासित राज्यात मिळून सर्वात छोटे राज्य कोणते? त्याची लोकसंख्या किती? व तेथील भाषा कोणती?

[पान ३६ पहा]

दुर्गामाता

भारताची संस्कृति ऋषिमुनींनी घडवली आहे. त्यांचे व्यक्तिमत्व महान होते. आपले पार्थिव डोळे जे काही पाहू शकतात, त्याही पेक्षा खूप दूरचे काही पहाणारे द्रष्टे होते ते! याच अद्‌भुत शक्तीमुळे त्यांना आपण 'सिद्धपुरुष' म्हणतो.

त्यांनी असे पाहिले की भक्तांची इच्छा व गरजेनुसार दैवी शक्ती अनेक रूपात प्रकट होते. अशा अनेक रूपांपैकीच एक आहे दुर्गामातेचे रूप! या प्रकट रूपाशिवाय तिची दुसरीही काही रूपे आहेत. परन्तु त्यात जास्त प्रचलित रूप दुर्गेचेच आहे. कामाक्षी, कन्या, मूकाम्बा आणि भगवती आदि रूपात, भारतातील काही प्रमुख मन्दिरातून तिची पुजाअर्चा केली जाते.

दुर्गेला शिवाची पत्नी मानले जाते. पार्वती, सती हेही तिचेच अवतार.

दुर्गेला चार हात असतात. त्यातील वरच्या हातांत भगवान विष्णूचे शंख व चक्र असतात. तिच्या दुसऱ्या अनेक रूपात (उदा. महिषासुरमर्दिनी) तिच्या हातांच्या दोनांहून अधिक जोड्याही दाखवल्या जातात. दुर्गेचे वाहन आहे वाघ!

दुर्गा आपल्या भक्तांना पथभ्रष्ट होण्यापासून वाचवते आणि त्यांच्या अडचणी दूर करते. तिच्या भक्तांना आपल्या कुकृत्यांबद्दल पश्चात्ताप झाला, तर ती त्यांना क्षमा करते. ती साऱ्या विश्वाची 'जननी'– जगज्जननी – आहे. आणि तिची आपल्या सर्व अपत्यांवर समान दयादृष्टि आहे.

दसरा व नवरात्र यावेळी तिचा उत्सव मोठ्या धुमधडाक्याने साजरा केला जातो.

चांदोबाच्या बातम्या

मजबूत फुप्फुसेवाला माणूस!

चालल्या आगगाडीच्या अवाजाहून अधिक जोरदार आवाज काढायच्या एका चढाओढीत ३६ वर्षांच्या एका जपानी युवकाने सिद्ध करून दाखवले की त्याची फुप्फुसे सर्वांत अधिक मजबूत आहेत. "तुम्हाला युद्ध हवं असेल तर जा." अशा अर्थाचे वाक्य योशिटिको कटोने ओरडून बोलून दाखवले. या त्याच्या ध्वनीचे पंजीकरण ११५.८ डेसिमल इतके झाले. एका खुल्या रुळांच्या लाइनीवर एकादी आगगाडी जात असताना जो आवाज उत्पन्न होईल, त्याच्या १५ टक्के इतका हा आवाज अधिक आहे.

संगीताद्वारा रोगचिकित्सा!

रोग-चिकित्सा करायला संगीताची मदत होऊ शकते ही गोष्ट तुम्हाला कदाचित माहीत असेल. मॉस्कोतील एका संगीतज्ञ, डाक्टर्स व मनोविकारतज्ञांच्या समितीचे असे म्हणणे आहे की संगीतामुळे रोग प्रतिबंधक शक्तीही चांगलीच वाढते. इतकेच नव्हे तर त्यांनी असेही सिद्ध केले आहे की खेडोपाड्यातून जे लोकसंगीत गायले जाते त्यामुळे तेथील पाळीव जनावरे व पक्ष्यांचे स्वास्थ्यही सुधारत असते.

साहित्य सोनियाचिया खाणी

१. इजिप्त देशातील कोणत्या लेखकाला नोबेल पारितोषिक मिळाले? केव्हां?

२. भारतातील सर्व भाषांवर आपला प्रभाव पाडणारी भाषा कोणती?

३. दक्षिणेकडे कोणत्या भाषेवर तिचा जास्तीत जास्त प्रभाव पडलेला आढळतो?

४. संस्कृतशिवाय भारतातील दुसऱ्या कोणत्या भाषेचे व्याकरण २,५०० वर्षांपूर्वीच लिहिले गेले होते?

५. जम्मू व काश्मीरमधे कोणती भाषा बोलली जाते?

६. संस्कृतमधील सर्वात जुना ग्रन्थ कोणता?

उत्तरावली

तुम्हाला माहीत आहे?

१. कीर्क पॅट्रिक मॅकमिलनने. १८३९ मधे.

२. फिलिप ॲस्टले नावाचा एक भूतपूर्व ब्रिटिश सेनेशी संबंधित माणूस. १७६९ मधे.

३. थॉमस एडिसनने. ५ फेब्रुवारी १८९३ रोजी. त्याचे नाव होते 'कॉक मरिया'.

४. सर स्टॅमफोर्ड रॅफलसला. १८१९ मधे.

५. लक्षद्वीप. लोकसंख्या ४० लाखांहून अधिक. भाषा-मलयाळम्.

साहित्य

१. नागिब महफौज.

२. संस्कृत.

३. तेलुगु.

४. तमिळ. व्याकरणाचे नाव आहे तोलकापियम्.

५. डोगरी.

६. ऋग्वेद.

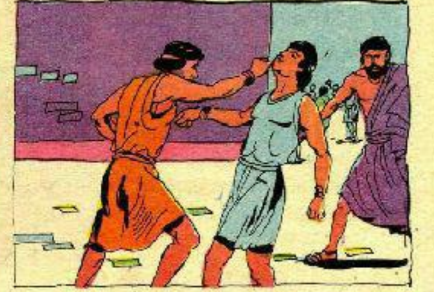

जगातल्या पौराणिक कथा–३

अप्रत्यक्ष वरदान

अर्गोसमधे देवी जूनोचे एक सुप्रसिद्ध मन्दिर होते. जूनो ही प्रसिद्ध कृषिदेवता सॅटर्नची कन्या व स्वर्गाचा देव ज्युपिटर याची पत्नी मानली जाते. या देवीच्या मन्दिराच्या प्रमुख पुजारिणीचे नाव होते सिडाइप्पे.

सिडाइप्पेचे क्लियोबिस व बायटन नावाचे दोन पुत्र होते. दोघेही तरुण, धष्टपुष्ट व सुदृढ होते. खेळ व शारीरिक शिक्षणाशी संबंधित सर्व चढाओढीत ते नेहमीच आपल्या साथीदारांना हरवत असत. पुजारिण असलेल्या आपल्या आईवर–सिडाइप्पे-वर त्यांची खूप भक्ती होती, तिला खूप मान देत असत ते.

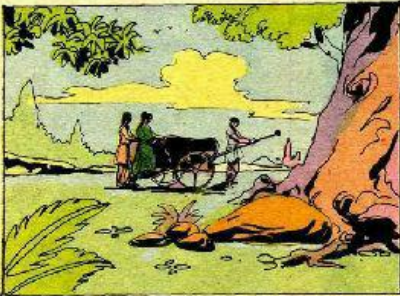
एकदा आपल्या आईला बरोबर घेऊन, एका रथात बसून ते दोघे, बऱ्याच दूरच्या गावी आपल्या भावाला भेटायले गेले. तेथे पोचल्यावर दुर्दैवाने त्यांच्या रथाचे दोन्ही घोडे मरून गेले.

आता परत फिरायची वेळ येऊन ठेपली, तेव्हा कोठून तरी दोन घोडे मिळवण्याचा दोन्ही भावांनी खूप प्रयत्न केला. पण कोणाकडेच अनावश्यक घोडे नव्हते, त्यामुळे त्यांना घोडे मिळेनात. दोघेही फार निराश झाले.

संध्याकाळ झाली. दुसऱ्या दिवशी त्यांच्या आईला - त्या पुजारिणीला मन्दिरात हजर रहाणे आवश्यक होते; कारण त्या दिवशी मन्दिरात काही खास पूजा होती. इतक्या दूर चालत जाण्याइतकी ताकत तर सिडाइप्पेच्या पायात नव्हती !

दोघा भावांनी ही अडचण निवारण्याबद्दल काही खल केला आणि ते एका निर्णयावर आले. आईजवळ जाऊन ते म्हणाले–"आई, तू रथावर चढ बरं !" आईला वाटले की आपल्या मुलांनी घोड्यांची काही व्यवस्था केली असावी !

पण आईने रथात चढून पाहिले, तर रथ ओढायच्या जागी घोड्यांऐवजी, आपले दोघे मुलगेच हजर आहेत ! आईने खूप प्रयत्न करूनही ती आपल्या मुलांना रोखू शकली नाही. दोन तरूण मुले घोड्यांसारखा रथ ओढत आहेत–हे दृष्य विचित्र तर नक्कीच होते !

क्लियोबिस आणि बायटन यांना कधी चढ चढतानाही रथ ओढत पळावे लागले, तर कधी पावसात भिजतही धावावे लागले. पण ते कुठेही थांबले नाहीत. मंदिरात पूजेची वेळ जवळजवळ येत चालली तसतसे ते अधिकच वेगाने धावू लागले.

मन्दिरातलं शुभकार्य सुरू होण्याच्या अगदी थोड्याच अगोदर ते आपल्या आईला घेऊन शहराच्या हद्दीत पोचलेही ! लोकांनी ते दृश्य पाहिले अन् त्यांना त्याचे कारणही कळून चुकले. दोघा भावांच्या या कर्तृत्वाबद्दल व मातृभक्तीबद्दल लोकांनी त्यांची खूप स्तुति केली. रथ ओढत ते थकले-भागलेले व घामाने डबडबून गेलेले दोघे भाऊ थेट मन्दिराच्या पायऱ्यांजवळ येऊनच थांबले !

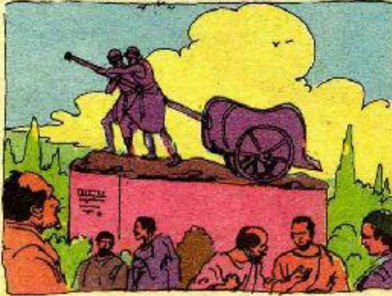

उत्सव समाप्त झाल्यावर पुजारिणीने देवीची विशेष प्रार्थना केली, की तिने आपल्या दोन्ही मुलांना या जगर-हाटीच्या सर्व दु:खांपासून दूर ठेवावे आणि त्यांना असा वर द्यावा कि ज्यामुळे कोणत्याही व्यक्तीला खूप हर्ष होईल ?

इकडे दोन्ही भाऊ आई रथातून उतरल्याबरोबर तेथेच मन्दिरात आडवे झाले अन् झालेल्या श्रमांमुळे झोपून गेले. दिवस, आठवडे, महिने आणि वर्षेही गेली. पण ते दोघे झोपेतून जागेच झाले नाहीत. मरेपर्यंत ते झोपेतच राहिले.

त्या दोघा भावांनी जीवनात कधी कसले दु:ख अनुभवले नव्हते आणि आता आईची प्रार्थना अशी सफल झाली ! अर्गोसच्या लोकांनी त्या भावांच्या गौरवार्थ एका विशाल शिळेतून त्या आदर्श पुत्रांची मूर्ति घडवून आपल्या नगरात उभी केली.

स्वाभिमान

कल्याणपुरमधे सुधर्म नावाचा एक मजूर रहात असे. खूप कष्ट करून तो काही ना काही मिळवी, अन् जे मिळेल त्यातच सुखा-समाधानाने आपल्या कुटुंबाचा उदर-निर्वाह चालवी. एखाद्या दिवशी काम न मिळाले तर आपल्या परिवाराह तो खुशाल उपाशी राही, पण पैशांसाठी तो कुणापुढे हात पसरत नसे.

गावच्या सर्व लोकांना ठाऊक होते की सुधर्म गरीब आहे, पण तो अभिमानीही आहे. परन्तु काही लोक त्याच्या या अभि-मानी वृत्तीला त्याचा 'गर्व' किंवा 'घमेंड' म्हणत.

त्याच गावात श्रीपती नावाचा एक व्यापारी रहात असे. हमाल, मजूर अशा कष्टकरी लोकांना तो गरजेनुसार कर्ज देई अन् भरपूर व्याजही वसूल करी. पण सुधर्म कधीही उधारीसाठी श्रीपतीकडे जात नसे. त्यामुळे श्रीपतीला वाटे की सुधर्म गर्विष्ठ आहे.

एकदा शेजारच्या गावाहून श्रीपतीचा व्याही रमानाथ त्याच्याकडे आला. एकदा बोलता बोलता त्याला अचानक कसलीशी आठवण आली. त्याने श्रीपतीला विचारले— "या गावात सुधर्म नावाचा एक मजूर रहातो. त्याला एकदा जरा बोलावून घ्याना!"

"सुधर्म ! आपलं त्याच्याशी काय काम आहे व्याहीबुवा ?" श्रीपतीने विचारले.

"सुधर्म मजूरी करण्याठी खूपदा आमच्या गावी येतो. आपला त्याच्याबाबत नक्कीच काही गैरसमज झाला असावा. तो घमेंड-खोर नाही. पण त्याच्यात आत्मविश्वास आणि स्वाभिमान हे गुण मात्र नक्कीच दिसून येतात." रमानाथ आग्रहाने बोलला.

यावर हसून श्रीपती म्हणाला—"पण इथे सर्वजण त्याला गर्विष्ठच म्हणतात."

अशोक नवाथे

रमानाथही यावर हसून म्हणाला– "सर्वजण त्याला गर्विष्ठ मानोत न मानोत, पण तुम्ही तर त्याला नक्कीच घमेंडखोर म्हणता ना? मला तर असं वाटतं की तुम्हाला घमेंड आणि स्वाभिमान यातला फरकच समजत नसावा!"

"बरं, ते असो. तुम्हाला त्याच्याशी काय काम आहे?" श्रीपतीने विचारले.

"आमच्या गावात त्रिनाथ नावाच्या शेतकऱ्याकडे खळ्यात पीक पसरण्याचं काम सुधर्मने केलं होतं. त्याची मजूरी त्रिनाथने माझ्या हाती पाठवलीय." रमानाथ उत्तरला.

श्रीपतीने तावडतोब आपल्या नोकराला सुधर्मला बोलावून आणायची आज्ञा दिली. तेव्हा सुधर्मचा स्वाभिमान श्रीपतीला दाखवून देण्याच्या इराद्याने रमानाथ त्या नोकराला म्हणाला–"अरे थांब जरा. मी इथे आलेलो आहे, हे तू सुधर्मला सांगू नकोस त्याला फक्त एवढंच म्हण, की आपल्या मालकाने तुला बोलावलं आहे."

सुधर्म आपल्या घरासमोर दोरी वळत बसलेला होता. श्रीपतीच्या नोकराचे बोलणे एकून सुधर्म म्हणाला–"मी आत्ता कामात आहे. माझं काम उगीचच मधे कशाला थांबवू? तुझ्या मालकाशी माझं काहीही काम नाही. अन् त्यांचं जर माझ्याशी काम असेल, तर त्यांनीच एकदा इथे यावं – असं सांग तुझ्या मालकाला."

जवळ बसलेला म्हातारा सुधर्मला म्हणाला–"अरे बाबा! श्रीपती बडा माणूस आहे. त्यांनी बोलावलं, अन् त्यांनाच इकडे यायला सांगावंस – हे बरं नाही दिसत!"

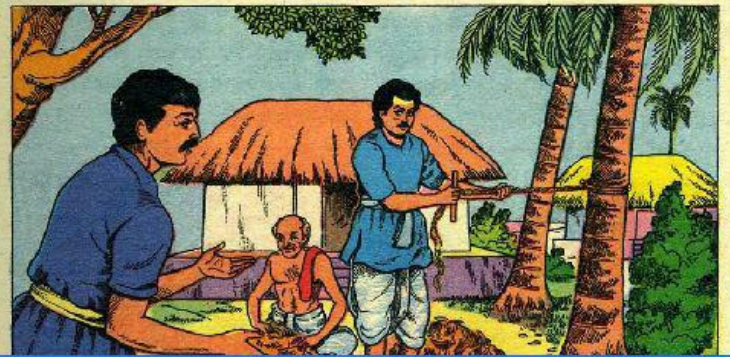
यावर हसून सुधर्म म्हणाला– 'तो कसं भारी व्याज घेतो, मला छान माहिती आहे. पैशानेच फक्त मोठा आहे तो."

सुधर्म काय म्हणाला, हे श्रीपतीच्या नोकराने परत येऊन त्याला सांगितले. यावर रागावून श्रीपती रमानाथकडे पाहून म्हणाला–"पाहिलंत किती घमेंडखोर आहे तो?"

त्याला शान्त करत रमानाथ म्हणाला– "आपण बोलावल्यावर तावडतोब निघून यायला, तो काही आपला नोकर नाहीये. आपण हीच मुख्य गोष्ट विसरताय, होय नं?"

"तरीही काय झालं? माझा मान राखण्यासाठी तरी यायला हवं होतं की नाही त्यानं?" श्रीपतीचा राग अजून धुमसतच होता.

थोडा वेळ गप्प राहून रमानाथ पुन्हा बोलला–"एक गोष्ट लक्षात घ्या व्याहीबुवा, तुमचा निरोप ऐकून, जे तावडतोब येऊन तुमच्यासमोर हात जोडून उभे राहतील, ते एक तर तुमचे देणेकरी किंवा तुमच्याकडून काही मदतीची आशा बाळगणारेच असणार. परंतु सुधर्म त्या प्रकारातला माणूस नाही. तो एक स्वाभिमानी गृहस्थ आहे."

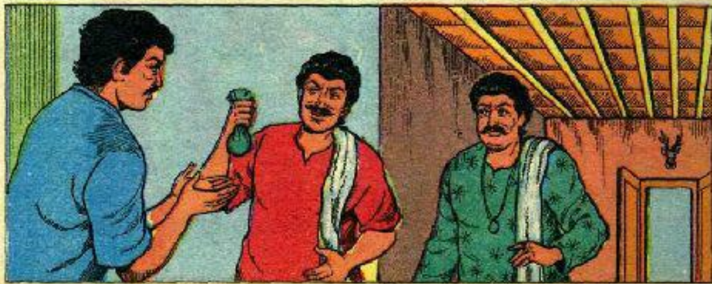
हे ऐकून श्रीपती गप्पच राहिला. अर्थात त्याला रमानाथचे बोलणे रुचले, असे नव्हे! हे रमानाथच्याही ध्यानात आले, म्हणून तो मोठ्या आत्मविश्वासाने म्हणाला–"मी आत्ताच सिद्ध करून दाखवतो कि सुधर्म स्वाभिमानी आहे, पण घमेंडखोर नक्कीच नाही." नन्तर त्याने नोकराला बोलावून म्हटले–"अरे, जरा पुन्हा सुधर्मकडे जाऊन त्याला सांग की आपले मालक आजारी आहेत अन् त्यांना तप आलेला आहे. एकदा त्याने स्वतःच यावं, कारण जरा महत्त्वाचं काम आहे.

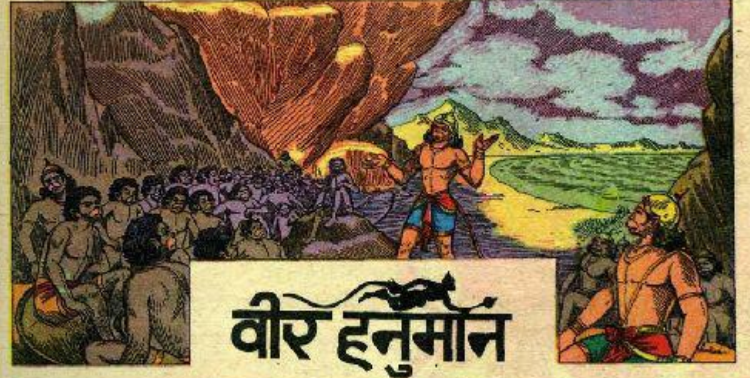
श्रीपतीच्या नोकराचा निरोप ऐकून सुधर्म तावडतोब श्रीपतीकडे आला. श्रीपती आणि रमानाथ यांना नमस्कार करून तो म्हणाला–"मला आत्ताच कळलं की आपली तब्येत बरी नाही."

"माझ्या तब्येतीचं काही विशेष नाही. खरं म्हणजे माझ्या व्याहीबुवांनाच तुला भेटायचं होतं." श्रीपती हसत म्हणाला. रमानाथ सुधर्मला पैसे देत म्हणाला–"अरे, हे पैसे त्रिनाथने तुला देण्यासाठी माझ्या हाती दिले आहेत. तुला त्यांनी मजुरीचे काही पैसे द्यायचे होते म्हणे ते आहेत हे"

सुधर्मने ते पैसे घेतले आणि श्रीपती व रमानाथ यांना नमस्कार करून तो निघून गेला. आता रमानाथ श्रीपतीला म्हणाला–"सुधर्म घमेंडखोरच असता तर दुसरा निरोप मिळूनही तो आला नसता इथे. पण तुम्ही आजारी आहात असं कळल, तेव्हा त्याला वाटलं की तुम्हाला त्याची काही गरज आहे म्हणून तो तावडतोब निघून आला. त्याच्यात जी सहानुभूतीची भावना आहे, त्याचाच पुरावा आहे हा! काय?"

उत्तरादाखल डोके हलवून श्रीपती म्हणाला–"माणसांचा स्वभाव ओळखणं मोठं कठीण काम आहे. आजपर्यंत तर मी त्याला घमेंडखोरच मानत होतो. पण आता कळून चुकलं की तो दुसऱ्यांना सहानुभूति दाखवणारा एक चांगला माणूस आहे. स्वाभिमानी असावं, कोणाकडे काही मागू नये ही चांगलीच गोष्ट आहे."

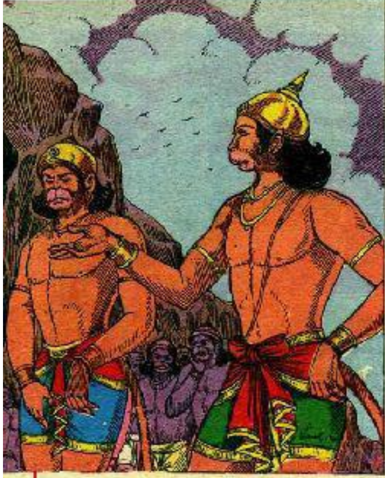

वीर हनुमान

स्वयंप्रभेच्या मदतीने बिळाबाहेर पडलेल्या वानरांना उंच उंच लाटा उसळून गर्जना करणारा विशाल सागर आपल्या समोर दिसला. विंध्य पर्वताच्या नैऋत्येकडील एका डोंगरावर फळ-वृक्षांखाली बसलेले वानर मोठ्या चिंतेत पडले– सुग्रीवाने दिलेली मुदत तर संपली. त्यांना आता अशी भीति वाटली की सुग्रीव आपल्यावर खूप रागावणार!

या वेळी युवराज अंगद वानरांना सांगू लागला–"मित्रांनो, आपण ऋक्षबिळांत होतो, तेव्हांच सुग्रीवाने आपल्याला दिलेली मुदत संपली. प्रथम हनुमानाच्या सांगण्यावरून सुग्रीवानें आपल्याला पंधरा दिवसांसाठी बोलविले होते. ही आश्वयुज महिन्यातील गोष्ट आहे. मग लक्ष्मण रागावून परतू लागला, तेव्हा सुग्रीवाने आणखी दहा दिवसांनी आपली मुदत वाढवली. नंतर आपल्याला परत यायला एक महिन्याची मुदत दिली गेली, आता ती पण संपली. विचार केला पाहिजे आता आपण काय करायचं? आपल्याला अजून सीता सापडली नाही. सीतेचा शोध करण्यासाठी आपण आपल्या प्रयत्नात काही ही कसर केलेली नाही. तरी ही अजून आपल्याला तिचा पत्ता लागलेला नाही ही गोष्ट तर खरीच. दोन्ही बाजूंनी आपण सुग्रीवाचा आज्ञा-भंग केलेला आहे. सुग्रीव तसा मोठा क्रूर आहे, तो आपल्याला ठार करील. तिथे जाऊन मृत्यु-मुखी

पडण्यापेक्षा इथेच प्रायोपवेशन करून प्राण सोडावा हे बरे! माझ्याबद्दल सुग्रीवाचे मन चांगले राहणार नाही. मला युवराज बनवले रामाने, सुग्रीवाने नाही. म्हणून संधि मिळाली तर सुग्रीव मला मारून टाकायला कचरणार नाही. आपल्या लोकांना दुःख-सागरात टाकून मी किष्किंधेत का मरावं? त्यापेक्षा इथेच अनशन करून या सागर-तीरावर प्राण सोडलेला बरा!"

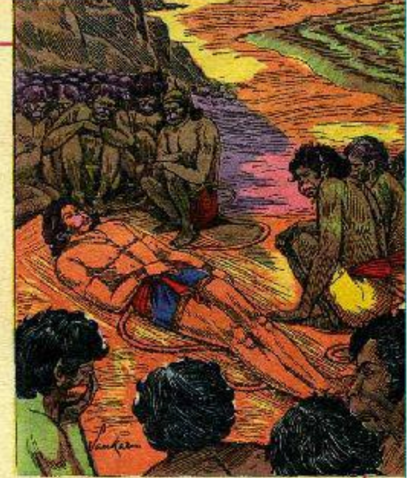
हे ऐकून वानर-वीरांना अतिशय दुःख झालं. ते म्हणाले—"जर आपण सीतेला शोधून काढू शकलो, तरच सुग्रीवाकडे जाऊ. नाही तर इथेच मरून जाऊ. आपल्यावर सोपवलेली कामगिरी अर्धवट सोडून परत जाणे आपल्याला शोभत नाही. आपण प्रयत्नांची शर्थ केलेली आहे. पण दैव आपल्याला अनुकुल दिसत नाही."

तार म्हणाला—"आपण मरायचं कशासाठी? या बिळात जाऊन आपण तिथेच सुख-शांतिपूर्वक राहू. आपण काळजी करण्याचं काय कारण आहे? या बिळात आपल्यापर्यंत कोणी पोचू शकणार नाही. तिथे खायला-प्यायला भरपूर आहे. आपल्याला रामाचं भय नाही, नि सुग्रीवाचं ही नाही!"

हनुमान हे सर्व ऐकत होता. तो मनातल्या मनात विचार करू लागला—सुग्रीवाच्या वानर-राज्यावर अंगद एक दिवस जरूर ताबा मिळवील. वालीचा हा मुलगा अंगद मोठा बुद्धिमान आहे. देश-कालानुसार काय करायचं ते याला चांगलं समजतं!

पण अंगदाला तो म्हणाला—"अंगद, तू युद्धात आपल्या वडिलांना हरवू शकणार नाहीस. हे चपळ वानर नेहमीच काही तुझ्या बरोबर असणार नाहीत. यांना ही मुलं-बाळं नि परिवार आहे. जांबवान नि या वानर-वीरांना सुग्रीवापासून अलग करून मला आपल्या बाजूला करून घेणं तुला जमणार नाही निश्चित! लक्ष्मणाचे बाण या ऋक्षबिळावर ही आक्रमण करू शकतील, आणि सहज ते नष्ट करून टाकतील. सुग्रीवाशी शत्रुत्व करून तू जर जर या बिळात राहिलास तर हे वानर तुला सोडून जातील, नि मग तुला एकट्याला इथं कोणी विचारणार नाही. राम-लक्ष्मण तुला जिवंत सोडणार नाहीत. सुग्रीव एक न्यायी व धर्मनिष्ठ वानर-प्रमुख आहे. तुझ्यावर त्याचं प्रेम आहे. तुझ्या आईबद्दल त्याच्या मनात अपूर्व आदर आहे. तो तुला आपल्या मुलासारखं मानतो."

हनुमानाचं हे सर्व बोलणं पसंत न करीत अंगद म्हणाला—"छे, छे! असं मुळिच नाही. सुग्रीवात एक ही सद्गुण नाही. गुंफेच्या द्वारावर पहारा करण्याचं काम सोपवून मोठा भाऊ जेव्हा शत्रूशी लढायला गेला, तेव्हा सुग्रीवाने दुष्ट बुद्धीने गुंफेचं दार मोठा दगड लावून बंद केलं माहीत आहे? रामाने केवढे उपकार केले याच्यावर! पण प्रत्युपकाराची गोष्ट हा विसरून गेला. शेवटी लक्ष्मणच्या भीतीने हा आता सीतेचा शोध करीत आहे. मोठ्या सद्बुद्धीने करीत आहे असं नाही. आज मी जे काही बोलत आहे, ते त्याच्यापर्यंत पोचल्यावर तो काय मला जिवंत राहू देईल? मी नाही किष्किंधेला परत येणार, मी इथेच प्रायोपवेशन करीन. तुम्ही सर्व

जण किष्किंधेला जा. राम-लक्ष्मणांना माझा नमस्कार सांगा."

आता अंगदाला आपल्या आई—ताराची आठवण आली नि तो फार दुःखी झाला. त्याने जमिनीवर दर्भ पसरले आणि त्यांवर आडवा झाला. हे पाहून सर्व वानर आक्रोश करू लागले. अंगद आपला निर्णय बदलणार नाही हे त्यांच्या लक्षात आलं. म्हणून समुद्रस्नान करून त्यांनी ही दर्भ आंथरून त्यांवर बसले. रामाचा वनवास, सीतेचं अपहरण नि जटायूचा मृत्यु, वालीचा वध आणि सीतेचा शोध वगैरे विषयांवर ते आपापसात बोलू लागले.

वानरांचा आक्रोश ऐकून गुंफेंतून एक गिधाड बाहेर आलं. सहज त्याच्या तोंडून शद्ध बाहेर पडले–"वा! आता आपल्याला पोटभर जेवण मिळणार!" हे ऐकून वानर खूपच घाबरले.

अंगद हनुमानाला म्हणाला–"हा गिद्ध म्हणजे सूर्याचा मुलगा संपाति होय. रामासाठी रावणाशी लढून जटायूने कसे प्राण सोडले हे आपल्याला माहीतच आहे. असंच राम-कार्यासाठी आपण ही प्राण दिले तर केवढी आनंदाची गोष्ट होईल!"

हे सर्व ऐकून संपाति संतापून ओरडला–"माझा छोटा भाऊ जटायु मेल्याची आठवण करून देऊन मला दुःखी करणारा कोण हा दुष्ट? जटायु नि रावण यांच्यात कशासाठी लढाई झाली? फारा दिवसांनी जटायूचं नाव ऐकतो आहे मी!"

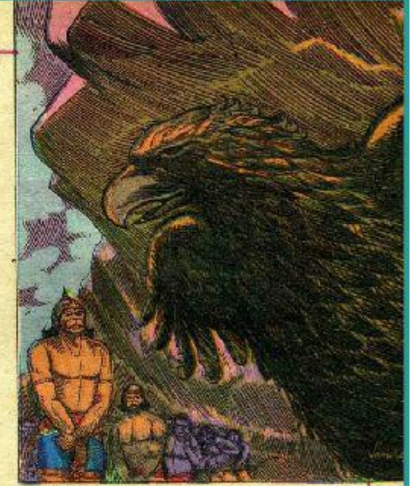
यानंतर संपाति वानरांना म्हणाला–"वानरांनो, सूर्यकिरणांच्या प्रखर उष्णतेने माझे पंख जळून गेले. मी या पर्वतावरून उतरून खाली येऊ शकत नाही. तुम्ही मला खाली उतरवाल?"

संपातीच्या बोलण्यावर वानरांचा विश्वास नव्हता. कारण प्रथम वानरांना पाहून संपाति म्हणाला होता–"आता आपल्याला पोट भर जेवण मिळणार!" मग त्यांनी असा विचार केला की आपण तर मरायला तयार आहोत. आता संपातीला कशासाठी घाबरायचं?

अंगद डोंगरावर चढला, त्याने संपातीला खाली उतरवलं. आणि मग आपली गोष्ट सांगितली–

"इक्ष्वाकु वंशांतील राजा दशरथाचा मुलगा राम आपल्या वडिलांनी दिलेलं वचन पाळण्यासाठी छोटा भाऊ लक्ष्मण व पत्नी सीता यांना घेऊन वनवासासाठी दंडकारण्यात आला. तो जंगलात रहात असताना रावणाने सीतेला जबरदस्तीने पळवून नेले. रावण जेव्हा आकाश-मार्गीतून चालला होता, तेव्हा दशरथाचा मित्र जटायु याने रावणाचे हे कुकर्म पाहिले.

सीतेला रावणाच्या तावडीतून सोडवण्यासाठी जटायूने रावणाशी युद्ध केले. या प्रयत्नात रावणानें जटायूला मारून टाकले. रामाने जटायूचा दाह-संस्कार केला. आमच्या या प्रांतात येऊन आमच्या काकांना मदत करण्यासाठी रामाने वालीचा वध केला नि सुग्रीवाला वानरांचा राजा बनवले. सुग्रीवाच्या आज्ञेनुसार आम्ही सीतेचा शोध करीत इथे आलो. आम्हाला अजून तरी सीता सापडली नाही. जर आम्ही असेच परत गेलो तर रामाकडून वा सुग्रीवाकडून आम्हाला चांगलेच शासन होईल."

तेव्हा संपातीने मोठया अभिमानाने सांगितले–"हे वानर, रावणाने ज्या जटायूचा वध केल्याचे तू सांगत आहेस, तो माझा धाकटा भाऊ होय. मी तर आता म्हातारा झालो आहे. मला आता पंख ही नाहीत. म्हणून रावणावर सूड उगवणे मला शक्य नाही. आता मी काय करू? वृत्रासुराचा वध करण्याच्या वेळी आम्ही दोघे भाऊ उडत सूर्याच्या खूप जवळ पोचलो. जेव्हा सूर्य अगदी डोक्यावर आला, तेव्हा जटायूला त्याच्या उष्णतेचा फारच त्रास होऊ लागला. त्याला वाचविण्यासाठी मी आपल्या पंखांनी छाया दिली. पण या खटाटोपात माझे पंख जळाले, आणि मी या विन्ध्य पर्वतावर येऊन आदळलो. तेव्हां पासून मी इथेच रहातो आहे. मला आपल्या धाकट्या भावाची काहीच खबर मिळाली नाही."

हे ऐकून अंगदाने संपातीला विचारले–"तो राक्षस राजा रावण कुठे रहातो हे तुला माहीत.आहे का?"

संपाति सांगू लागला–"हे वानर वीरा, रावण एका सुंदर स्त्रीला आपल्या बरोबर घेऊन गेला, हे मी जाणतो. ती त्याच्या तावडींतूने सुटण्याचा प्रयत्न करीत होती. ती 'हे राम! हे लक्ष्मण!' असे ओरडत होती. ती सीताच असावी असं आता मला वाटतं. लंका नावाच्या नगरीत तो रावण राहतो. तो विश्वथसूचा मुलगा आणि

कुबेराचा छोटा भाऊ आहे. इथून सुमारे १०० कोसांच्या अंतरावर समुद्रात एक बेट आहे. त्या बेटावरच ही लंकानगरी आहे. तुम्ही जर समुद्र पार करून त्या लंका-नगरीत पोचू शकलात तर तेथे तुम्हाला रावण नि सीता दिसतील. तुम्ही लोक जर रामाकडून रावणाचा वध करवू शकलात, तर माझ्या मनांतील सूडाग्नि शांत होईल. समुद्र पार करून जाण्याची आपली योजना तुम्ही तयार करा."

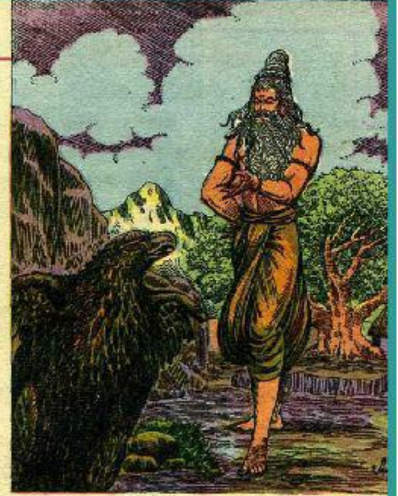
यानंतर वानरांनी संपातीला समुद्र-किनारी पोचवलं. तेथे संपातीने आपल्या धाकट्या भावासाठी जलतर्पण केलं. सीतेचा पत्ता लागला म्हणून वानर खूश झाले.

जांबवानने वानरां तर्फे संपातीला विचारलं—"सीतेच्या अपहरणाची कथा आपण आम्हाला अमळ विस्तारने सांगाल?"

संपाति सांगू लागला—"पंख जळून मी या विंध्य पर्वतावर पडलो, तेव्हां पासून मी इथंच राहू लागलो. म्हातारा झालो होतो. माझा मुलगा सुपार्श्व मला भोजन आणून देई. एक दिवशी सूर्यास्तापर्यंत तो आलाच नाही. आणखी काही वेळ गेला, तरी आला नाही. अगोदरच मी म्हातारा, त्यात भुकेने व्याकुळ झालो होतो. मी त्याच्यावर खूप रागावलो. तेव्हा मला शांत करण्यासाठी जे घडलं ते सारं त्याने मला सांगितलं. माझं भोजन आणण्यासाठी खरं म्हणजे तो योग्य वेळी महेन्द्र पर्वतावर गेला होता. तेथे त्याने पाहिलं की एक काळा माणूस एका रूपवती स्त्रीला घेऊन चालला आहे. भोजनासाठी त्या दोघांनाच पकडण्याचा विचार करून माझा मुलगा तेथे पोचला. तो काळा माणूस नम्रतापूर्वक सुपार्श्वला म्हणाला—"तू बाजूला हो, मला जाऊ दे." त्याची नम्रता पाहून सुपार्श्वने त्याला सोडून दिले. तो त्यांच्या मार्गावरून बाजूला झाला. यानंतर तो तीव्र गतीने आपल्या देशी निघून गेला. सुपार्श्वने आकाशातील भूतांना विचारून हे जाणून घेतलं की तो काळा माणून राक्षसांचा राजा रावण होता नि 'राम-लक्ष्मणां'ना पुकारणारी ती स्त्री सीता होती. अशा रीतीने माझ्या मुलाला समजलं की रावण बळजबरीने सीतेला पळवून घेऊन गेलेला आहे. भोजन न घेता उशीरा आल्याचं कारण सुपार्श्वने अशा रीतीने मला सांगितले."

यानंतर वानरांनी संपातीला उचलून पुन्हा पर्वतावर ठेवून दिले. तिथे बसून संपातीने आपले आणखी काही अनुभव वानरांना सांगितले.

"माझे पंख जळून मी जेव्हा या विन्ध्य पर्वतावर पडलो, तेव्हा इथे एक आश्रम होता. त्या आश्रमात निशाकर नावाचा एक मुनी रहात असे. ही सर्व आठ हजार वर्षांपूर्वीची गोष्ट आहे. पर्वतावर पडल्यावर येथील खडकाळ भागातील लहान-मोठे दगड पार करीत मी महर्षींच्या दर्शनासाठी निघालो. एका झाडाखाली उभा राहून मी महर्षींची वाट पाहू लागलो. तेव्हा मला एक विचित्र दृश्य दिसलं. महर्षि स्नान करून दक्षिणेकडून येत होते, नि त्यांच्या मागे अस्वल, हरिण, वाघ, सिंह, हत्ती, साप वगैरेंचा थवा येत होता. जेव्हा महर्षि आश्रमातील आपल्या कुटीत शिरले, तेव्हा सर्व जनावरे आपापल्या मार्गाने निघून गेली. निशाकर महर्षींनी आत जाताना

मला पाहिलं होतं. ते थोड्या वेळात बाहेर आले नि मला म्हणाले—"गिधाडांचे राजे समजले जाणारे दोन भाऊ मला माहीत आहेत. त्यातला मोठा भाऊ संपाति तू न? तुझाच धाकटा भाऊ जटायु नाही का? कधी कधी मनुष्य रूप धारण करून तुम्ही मला नमस्कार करीत होता! तू आता आजारी आहेस का? तुझ्या पंखांना हे काय झालंय? तुला कोणी शिक्षा तर केली नाही?"

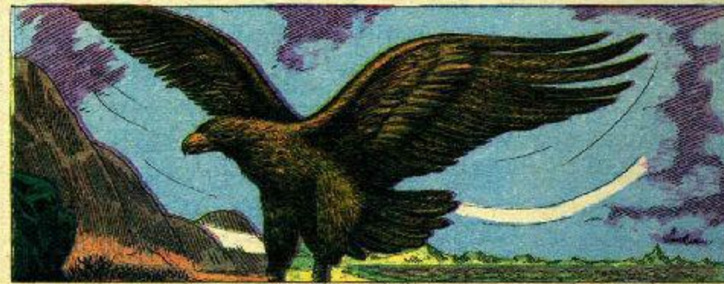
मी जे जे घडलं ते सर्व महर्षींना सांगितलं. कैलास पर्वतावर ऋषींच्या समोर मी व माझ्या छोट्या भावाने शपथ घेतली की सूर्यास्त होईपर्यंत आम्ही दोघं सूर्याच्या मागे उडत राहू. पृथ्वीवरील शहरे

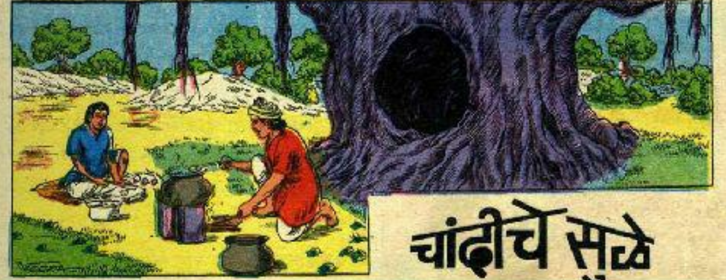
आम्हाला गाडीच्या चाकांसारखी छोटी दिसू लागली. रस्त्यात आम्हाला वेदांचे मन्त्रोच्चार ऐकू आले. लाल वस्त्रे परिधान केलेल्या गात चाललेल्या स्त्रिया आम्हाला दिसल्या. आम्ही आणखी अधिक उंच जाऊन उडू लागलो. आम्हाला जंगलं छोटया दगडासारखी व मोठमोठया नद्या धाग्यासारख्या दिसू लागल्या. आम्ही खूप दमलो. भीतीमुळे बुद्धिभ्रम झाला. बेशुद्ध होणार की काय असं वाटू लागलं! आम्हाला दिशा कळेनाशा झाल्या. डोळ्यांना दिसेनासं झालं. त्या उंचीवर सूर्य नि पृथ्वी सारख्याच आकाराची दिसली.

एवढयात जटायु मूर्च्छित होऊन खाली पडू लागला. मी पण त्याच्या बरोबर खाली आलो आणि आपल्या पंखांनी त्याला छाया केली. त्यावेळी सूर्याच्या उष्णते-पासून जटायु तर वाचला, पण माझे पंख जळून गेले. जटायु लोकवस्तीत पडला असावा. हे सर्व मी निशाकर महर्षींना सांगितलं आणि म्हणालो–'आता मी जिवंत राहू इच्छित नाही, म्हणून पर्वता-वरून उडी मारून जीव देतो."

त्यावेळी महर्षींनी मला भविष्य काळात घडणाऱ्या काही घटना सांगितल्या. ते म्हणाले–'सीतेचा शोध करीत तुम्ही इथं याल आणि मग मी तुम्हाला मदत करीन. त्याच वेळी मला नवे पंख फुटतील.' महर्षींच्या बोलण्यावर विश्वास ठेवून मी तुमची वाट पहात राहिलो."

हे सर्व सांगत असतानाच संपातीला नवे पंख फुटले. हे सर्व वानरांनी पाहिलं. त्याच्या पंखावरील रोम लाल लाल होते. आपल्याला पंख आलेले पाहून संपातीला खूप आनन्द झाला. तो म्हणाला–"निशाकर महर्षींनी भविष्य-वाणी केल्याप्रमाणे मला नवे पंख आले. पहिल्या सारखी शक्ति मला आता प्राप्त झाली आहे. तुमच्या प्रयत्नात तुम्ही यशस्वी होणार असं मला वाटतंय. मी आता आपल्या पंखांची ताकत आजमावून पहातो." असं म्हणून संपाति आकाशात उडाला.

चांदीचे सुळे

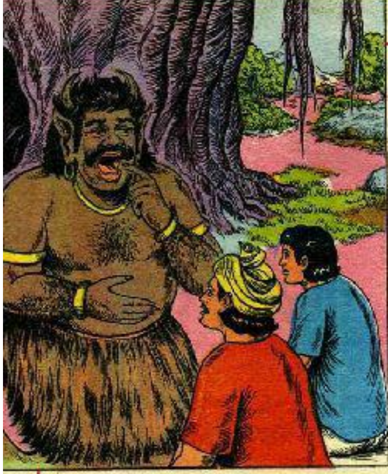
एका गावात पूरन नि केशव नावाचे दोन मित्र रहात असत, दोघे बिचारे अनाथ, असहाय्य होते. त्यांना कोणी नातेवाईक नव्हते. त्यांच्यावर प्रेम करणारी कोणी मित्र-मंडळी नव्हती. रहायला एकादी छोटी मोडकी-तोडकी झोपडी पण नव्हती त्यांच्या-जवळ. दिवसभर गावात हिंडून मिळेल ते मोल-मजुरीचे काम करीत आणि जे मिळेल त्यातून डाळ-तांदूळ खरेदी करून संध्याकाळी गावा बाहेरच्या एका वडाच्या झाडापाशी येत.

त्या वडाच्या बुंध्यात एक मोठी ढोली होती. त्यात आपली स्वयंपाकाची भांडी व कपडे ते लपवून ठेवीत. त्या झाडाखालीच तीन दगड मांडून आपला स्वयंपाक करीत नि जवळच्या झऱ्यावर जाऊन आंघोळ करीत. जेव्हा स्नान करून येत, तेव्हा चांगले भुकेले असत. झाडाखाली आपलं पोतं टाकून गरम गरम भात-आमटीवर ताव मारीत. दुसऱ्या दिवशीच्या सकाळसाठी काही भात शिल्लक ठेवीत आणि निश्चित-पणे पोत्यावरच झोपी जात. अशा रीतीने त्यांचं सर्वस्व या वडाच्या झाडाखालीच असे.

पूरन आणि केशव दोघांच्या ही मनात बरेच दिवस एक स्वप्न होतं. या झाडा-खालीच एक छोटेखानी झोपडी बनवावी. दोघांनी ही लग्न करून आनंदात रहावे यासाठी दोन्ही मित्रांनी थोडी माया पण जोडून ठेवली.

एक दिवशी संध्याकाळी आपलं काम संपल्यावर दोघांनी डाळतांदूळ, मीठ-मसाला सगळं खरेदी केलं नि वडापाशी आले, भोजनाच्या तयारीला लागले. त्यांनी एक चमत्कार पाहिला. वडाच्या ढोलीतून दोन लांब हात त्यांना आपली भांडी देऊ लागले. पूरन आणि केशवला मोठं आश्चर्य

विजया आठवले

वाटलं. त्याच वेळी मोठ्या पसरट चेहऱ्याचं एक भूत बाहेर डोकवू लागलं. दोघांना उद्देशून भूत म्हणालं–"मित्रांनो, तुमची परवानगी न घेता मी तुमच्या ढोलीत शिरलो, म्हणून रागावू नका माझ्यावर हं!"

आता त्यांना वाटलेली भीती थोडी कमी झाली. आकडून ते म्हणाले–"तुझं एवढं धाडस की आमच्या गैरहजेरीत सरळ ढोलीत शिरलास नि आम्हाला मित्र म्हणवतोस? अगोदर बाहेर ये, चांगली खोड मोडतो तुझी!"

भुताने ढोलीतून पटकन उडी मारली आणि केशव नि पूरनच्या पायांवर लोटांगण घातलं. म्हणाले–"जर तुम्ही मला स्वीकारलं नाही, तर मी कुठे जाऊ बिचारा तोंड लपवायला? माझ्या सहकाऱ्यांनी मला घराबाहेर काढलं आहे. तुम्ही दोघे पण मोठे सुस्वभावी आहात हे मला कळून चुकलं. म्हणून मी तुमच्या आश्रयास आलो आहे."

भुताची व्यथा जाणून दोघांना त्याची दया आली. त्यांनी विचारलं–"आपल्या सहकाऱ्यांसह तू राहू शकत नाहीस याचं काय बरं कारण?"

भुताने मोठा आ वासून आपलं तोंड उघडून दाखवलं आणि मोठ्या दुःखाने म्हणालं–"पहा, माझे सुळे उखडून गेले आहेत. मला दुसऱ्या भुतांनी अशाकरता बाहेर काढलं की माझ्यासारखा कोणी त्यांच्यात असला तर त्यांचा अपमान होईल तुम्ही मला तुमच्या बरोबर राहू द्याल, तर मी तुम्हाला मदत करीन. तुम्ही जे काही खाल, त्यांतलचं थोडंसं मला दिलं कीं पुरे!"

केशव काही बोलणार, एवढ्यात पूरनने त्याला गप्प बसविले नि भुताला म्हणाला– "तुझे सुळे कसे पडले हे तू सांगितलंच नाहीस?"

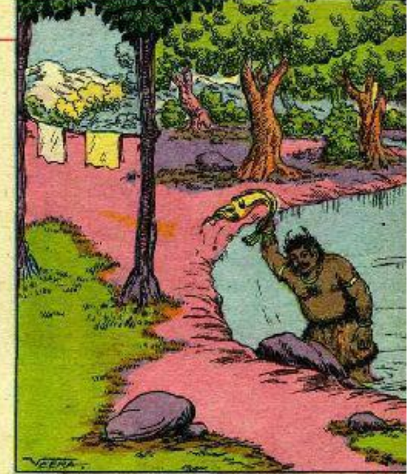
पूरन कडे पहात भूत सांगू लागलं–"ती एक लांब गोष्ट आहे...!" तो पुढे काही सांगणार, एवढ्यात केशव रागावून म्हणाला–"अरे, पूरन, याचे सुळे कसे उखडले हे जाणून आपल्याला काय करायचंय बरं? चल."

भूत रडत सांगू लागलं–"असं का म्हणता तुम्ही? माझे सुळे पडून गेल्यामुळे मी आता काही कमवू शकण्याच्या योग्यतेचा राहिलो नाही. अशा परिस्थितीत जिवंत राहण्यात काय हाशील आहे? यापेक्षा तर मरून गेलेलं बरं!" असं म्हणून भूत वडाच्या बुंध्यावर डोकं आपटून घेऊ लागलं.

केशवला भुताची दया आली. तो म्हणाला–"बरं तर, ठीक आहे. तू आता काळजी करू नकोस. तुझं मरण माझ्याच्याने पाहवणार नाही. तू इथंच रहा, पण तुला इथं शिस्तीत रहावं लागेल हे लक्षात ठेव."

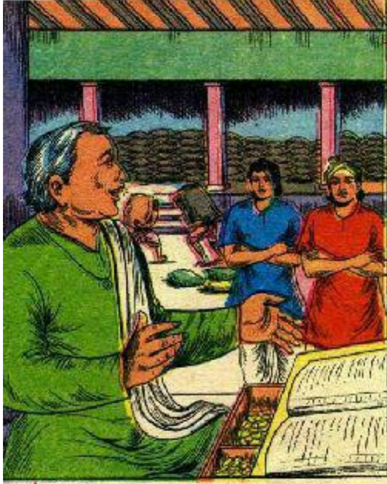
भुताने नम्रपणे दोन्ही मित्रांपाशी कृतज्ञता प्रकट केली. पूरनने पुन्हा एकदा विचारलं–"पण तुझे सुळे कशामुळे पडले ने तर सांग."

एक दीर्घ श्वास सोडून भूत सांगू लागलं–"वेळ आली म्हणजे सगळं काही सांगेन. आता उशीर झाला आहे, भोजनाच्या तयारीला लागलं पाहिजे ना?" भुताने हा हा म्हणतां स्वयंपाक तयार केला. पूरन आणि केशव सह भूत ही जेवायला बसलं. भुताने तयार केलेले पदार्थ दोन्ही मित्रांना खूप आवडले. भोजन करून सर्व जण तृप्त झाले.

दुसऱ्या दिवशी सकाळी पूरन नि केशवच्या आधीच भूत झोपेतून जागं झालं. झाडाखाली पडलेली सुकी पानं, वडाची फळं सर्व उचलून स्वच्छतेचं काम केलं. तलावावर जाऊन दोघांचे कपडे असे स्वच्छ धुवून आणले की ते चमकू लागले. नंतर स्वयंपाकासाठी लागणारी सुकी लाकडं गोळा करून घेऊन आलं. भुताची कामं करण्याची पद्धत पाहून दोघे मित्र अतिशय खुश झाले.

पूरन आणि केशव यांनी आता अधिक मेहनत करून कमाई करायला सुरुवात केली. कारण आता आपल्या बरोबर त्यांना भुताला ही जेवणखाण द्यायचं होतं.

तोंडाने जरी ते मूठ भर अन्न म्हणत असलं तरी प्रत्यक्षात खूपच अन्न लागायचं त्याला!

संध्याकाळी मजुरीचे पैसे देताना शेटजींनी हसत विचारलं–"काय रे पूरन आणि केशव, मला न सांगता तुम्ही दोघांनी लग्न उरकलं की काय? नेहमी पेक्षा अधिक मजुरी मिळविण्याचा प्रयत्न करीत आहात?"

हसत हसत शेटजी असं विचारीत होते, तेव्हा त्यांचा चमकणारा सोन्याचा दात दोघांना दिसला.

रस्त्यात पूरन केशवला म्हणाला–"अरे केशव, माणसाचे दात पडले तर सोन्याचे दात बनवून लावता येतात न? तसेच आपल्या भुताला सोन्याचे सुळे लावले तर काय होईल बरं?"

केशव आश्चर्याने म्हणाला–"सोन्याचे सुळे? नको, चांदीचे सुळे भुताला बनवून देऊ या आपण. सोन्याचे आपल्याला परवडणार नाहीत! सुळे सोन्याचे काय नि चांदीचे काय, त्यात काय फरक पडणार? सुळे बसविले की भुतात पहिल्यासारखी ताकत येईल, आणि मग आपण मागू ते ते आपल्याला आणून देईल! कृतज्ञतापूर्वक आपलीच सेवा करीत राहील ते. आपण भुताला हे सांगितलं तर खुश होऊन जाईल नाही ते?"

दुसऱ्या दिवशी पूरन आणि केशव यांनी भुताला आपला विचार सांगितला, आणि जमवलेली सर्व रक्कम घेऊन त्यांनी शहराचा रस्ता धरला. भुताच्या डोळ्यातून आनंदाश्रू वाहू लागले.

शहरात पोचले तेव्हा दोन्ही मित्रांच्या मनात एक प्रश्न निर्माण झाला. सोन्या-चांदीचे दागिने बनवणाऱ्या सोनाराकडे जाऊन त्यांनी विचारलं तेव्हा ते दोघांकडे अशा नजरेने पाहू लागले की जणू ते दोघे भूतच आहेत!

थोडा विचार करून दोघे जण हेमांश नावाच्या सोनाराकडे गेले. नि त्याला म्हणाले–"आमची एक नाटक कंपनी आहे.

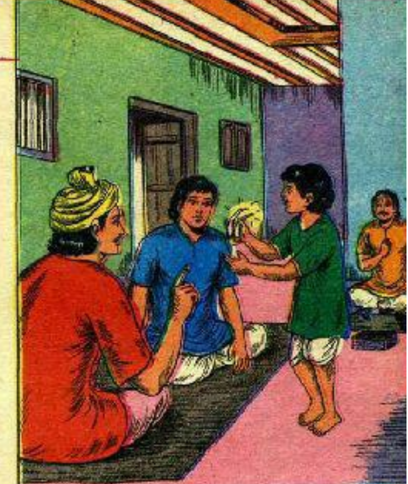
आम्हाला राक्षसाचं काय करायचंय. म्हणून चांदीचे सुळे पाहिजेत. द्याल तेवढे बनवून?"

हेमांशने दोन्ही मित्रांकडून पैसे घेतले आणि एक आठवड्याने त्यांना यायला सांगितले. एक आठवडा संपताच दोघे जण सोनाराकडे आले. हेमांश जवळ सात वर्षांचा एक मुलगा चांदीचे सुळे इकडून-तिकडून पहात बसला होता, नि हेमांशला अनेक अनेक प्रश्न विचारीत होता.

पूरन आणि केशव यांना पाहताच हेमांश सोनार म्हणाला–"सुस्वागतम्! अगदी वेळेवर आलात." मुलाकडे बोट दाखवीत तो म्हणाला–"हा माझा मुलगा कंचन. चांदीच्या सुळ्यांबाबत निरनिराळे प्रश्न विचारून याने मला सतावून सोडलं आहे."

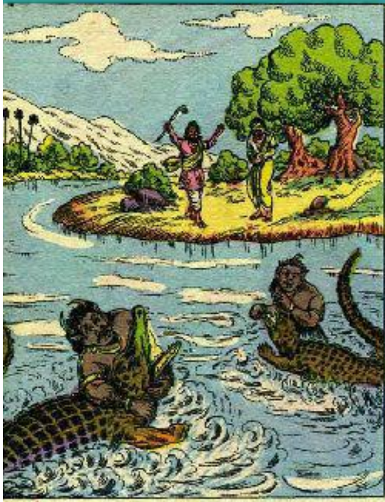
कंचनने आश्चर्याने दोन्ही मित्रांकडे पाहिले आणि विचारले–"ओह, तर चांदीचे सुळे बनवून घेणारे आपण तर? एका नाटकात तुम्ही भुताचं काम करणार म्हणे. ती गोष्ट मला सांगाल? भुताला चांदीचे सुळे कशाला लावायला लागतात? तुम्हीच मला ते समजून सांगू शकाल!"

पूरनने केशवकडे पाहिले की आता काय उत्तर द्यावे. केशवने अमळ विचार केला नि म्हणाला–"ती गोष्ट?–ती अशी आहे! एका मांत्रिकाने एक बाटलीत एका भुताला

बंद करून ठेवलं. ते भूत नुसतं आळशीच नव्हतं, मोठं धीट आणि दंगेखोर होतं. मांत्रिकाने काही दिवस त्याचा रंग पाहिला, अन मग त्याचे सुळे उपटून त्याला सोडून दिले. ते भूत एका गरीब माणसाकडे गेलं नि त्याला आपल्यावर आलेलं संकट सांगितलं. त्या गरीबाला त्याची दया आली. त्याने आपल्या जवळची सगळी शिल्लक खर्च करून त्या भुतासाठी चांदीचे सुळे बनविले. भुताला फार कृतज्ञता वाटली आणि ते त्या गरीबाची सर्व प्रकारे सेवा करू लागलं."

ही गोष्ट ऐकून कंचन जोरजोरात हसू लागला. दोन्ही मित्रांना मोठं आश्चय

वाटलं, ते कंचनकडेच पाहू लागले. कंचन म्हणाला–"तुमच्या गोष्टीत एक चूक आहे. आळशी नि दंगेखोर भूत माणसाला कशासाठी मदत करील? सुळे मिळालं की ते धूम ठोकील!"

कंचनचे बोल ऐकून पूरन नि केशव दोघे ही थोडे घाबरले. विचार करू लागले. चांदीचे सुळे घेऊन दोघे ही परतले. रस्त्यात केशवने पूरनला विचारलं–"कंचन म्हणतो त्याप्रमाणे चांदीचे सुळे मिळाल्यावर हे भूत आपल्याला धोका देऊन पळून तर नाही ना जाणार?"

पूरनने आपला विचार सांगितला–"मला तरी आपलं हे भूत चांगलं वाटतंय! तरी पण आपण त्याच्याबद्दल चांगली नीट चौकशी करू."

ते दोघे वडापाशी आले. भुताला सगळं सांगून त्यांनी विचारलं–"तो मुलगा म्हणतो तसं तर नाही ना घडणार? तसं झाल तर आम्ही तुला त्या तलावात बुडवून टाकू. समजलं?"

अश्रू गाळीत भूत म्हणालं–"माझे सुळे कसे गेले हे मला आता तुम्हांला सांगितलंच पाहिजे." नि भुताने आपली गोष्ट सांगायला सुरुवात केली–

"ज्याने पकडून मला बाटलीत बंद करून ठेवलं होतं, त्या भूतवैद्याचं नाव प्रेतनारायण भूतशर्मा. त्याचा एक मित्र आहे पिशाचप्रिय भूतनाथ. त्याने पण एका भुताला पकडलं होतं, या दोन्ही मांत्रिकांनी आपापल्या भुताच्या चांगुलपणाबाबत खूप चर्चा केली. आम्हा दोन्ही भुतात ते निर-निराळ्या चढाओढी लावीत ताडाचं झाड उपटून ते खांद्यावर घेऊन एक-दोन फर्लांग पळत जाणे, नदीत उडी मारून मगरींशी लढणे नि त्यांना मारून किनाऱ्यावर आणणे–अशा प्रकारच्या चढाओढी आमच्यात होत.

एकदा त्या दुष्टांच्या मनात एक भलताच विचार आला. दोन मोठमोठ्या दगडांना त्यांनी दोर बांधले. हे दोर दातात पकडून ते दगड एक फर्लांग अंतरावर असलेल्या टेकडीवर ओढत घेऊन जाण्याची स्पर्धा त्यांनी योजली. या चढाओढीत आपल्या दातांनी तो दगड ओढीत असताना माझे सुळे बाहेर आले. माझा पराजय झाला. प्रेतनारायणने माझ्यावर रागावून मला मारपीट केली नि पळवून लावलं. यानंतर मी तुम्हा दोघांच्या आश्रयाला आलो."

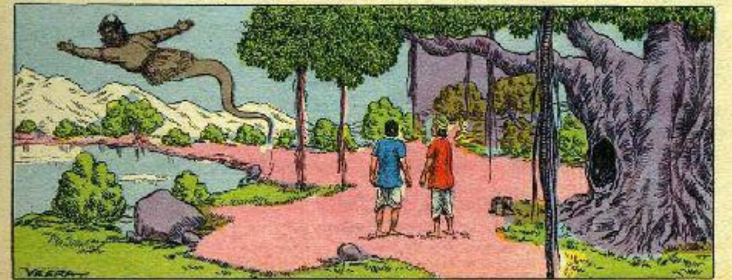
हे सर्व ऐकून पूरन आणि केशव दोघांना ही खूप आनंद झाला. दोघांना ही वाटलं असं शक्तिशाली भूत सुळे लावल्यावर तर आपल्याला खूपच उपयोगी पडेल. एकादा गाडलेला खजिना ही ते खोदून आपल्याला काढून देईल. त्या दोघांच्या मनात आशा उत्पन्न झाली की असं झालं तर आपण छान इमारत बांधू, लग्न करू आणि आनंदात आपले दिवस घालवू.

मग पूरन आणि केशव यांनी भुताच्या तोंडात चांदीचे सुळे लावून दिले. ते त्याला तलावापाशी घेऊन गेले. नि म्हणाले–"बघ एकदा पाण्यात, कसे छान दिसत आहेत हे सुळे तुला!"

भुताने तलावातल्या पाण्यात आपलं प्रतिबिंब पाहिलं. मोठ्या उत्साहाने ते म्हणालं–"वा! चांदीचे सुळे! फारच छान! माझ्या मूळच्या सुळ्यांपेक्षा ही हे चांदीचे सुळेच अधिक सुंदर दिसताहेत!" पूरन आणि केशव त्याला काही विचारणार एवढ्यात भूत पाहता पाहता पळून गेलं.

दोन्ही मित्र निराश होऊन वडाकडे परत आले. पूरन केशवला म्हणाला–"अरे केशव, कोणी वयाने लहान असला म्हणून काय झालं? त्या छोट्या कंचनने भुताच्या बुद्धीबद्दल किती बरोबर अंदाज केला होता नाही? त्या मुलाजवळ जेवढं ज्ञान आहे, तेवढं ही आपल्याजवळ नाही. भुताच्या म्हणण्यावर विश्वास न ठेवता आपण त्याला तेव्हाच पळवून लावलं असतं तर आपली सगळी शिल्लक रक्कम अशा रीतीने नष्ट झाली नसती."

केशवला समजेना की आता काय उत्तर द्यावं. त्याने पूरनचं म्हणणं कबूल केलं नि चुप बसला.

अन्याय कोणी केला?

गोष्ट खूप जुनी आहे. बगदादमधे अली नावाचा एक न्हावी रहात असे. बगदादमधले मोठ-मोठे शाही नोकर व श्रीमन्त माणसे त्याच्याकडून हजामत करून घेत.

एकदा अलीच्या घरातलं सरपण संपलं म्हणून एकादा लाकुडतोड्या पहात तो आपल्या घरासमोर बसून राहिला. थोड्या वेळाने तिकडून एक लाकुडतोड्या आपल्या गाढवावरून लाकडांची मोळी घेऊन जात असलेला त्याला दिसला. अलीने त्याला बोलावून म्हटले–"मला तुझ्याशी भावाची घासघीस करायची नाही, माझ्याकडे तेवढा वेळही नाही. या गाढवावरची सारी लाकडं पाच रूपयात दिलीस तर पहा, नाहीतर पुढे चालू लाग!"

लाकुडतोड्या म्हाताराही होता, म्हणून लवकर लाकडे विकून टाकून त्याला घरी जायचे होते. त्याने अलीच्या मागणीला होकार दिला आणि गाढवावरची सारी लाकडे उतरवून ठेऊन आपले पैसे मागितले.

"अरे, मी तर गाढवावरची सारी लाकडं पाच रुपयात मागितली होती, पण त्या गाढवावरचं लाकडी माकण आहे त्याचं काय?" अलीने मुद्दा काढला.

"आं! ते कसं काय?" लाकुडतोड्याने आश्चर्याने विचारले.

"कसं काय, काय? ते माकणही लाकडाचंच आहे ना? मी तर 'गाढवावरही सारी लाकडे' असं म्हटलं होतं. तेव्हा तेही मला मिळायला हवं!" अली जरबेने बोलला.

"ही कसली खरेदी हुजूर? मी मुळीच असलं काही ऐकणार नाही." म्हातारा लाकुडतोड्या म्हणाला.

हे ऐकून अलीने रागाने लाकुडतोड्याच्या थोबाडीत मारली, गाढवावरचे माकण काढून घेतले आणि त्याला हाकलून लावले. लाकुडतोड्याला फार वाईट वाटले. त्याने रडत-रडत काजीकडे जाऊन ही सर्व हकीकत सांगितली. पण काजीचा न्हावीही अलीच होता, म्हणून त्याने बिचाऱ्या म्हाताऱ्याचे काही ऐकून घेतले नाही.

लाकुडतोड्या त्याहीपेक्षा वरच्या अधिकारी-काजीकडे गेला, पण तेथेही त्याची डाळ शिजेना. कारण त्याला आपली हजामत करून घ्यायला अलीच लागे म्हातारा आता अगदी हताश झाला.

वाटेत लाकुडतोड्याला पाहून दुसऱ्या एका ओळखीच्या म्हाताऱ्याने विचारले– "काय झालं बाबा? चेहरा उदास का दिसतोय एवढा?" यावर लाकुडतोड्याने त्याच्यापुढे आपले रडगाणे गाऊन दाखवले.

"अरे!! सरळ खलीफाकडे जा ना! तुला नक्कीच न्याय मिळेल तिथे!" त्या दुसऱ्या म्हाताऱ्याने लाकुडतोड्याला सुचवले.

झाले, म्हातारा लाकुडतोड्या लगेच खलीफाकडे गेला व कायकाय घडले, ते त्याने सविस्तर सांगितल.

जरा विचार करून खलीफाने म्हटले– "एक सांगतो, तसं केलंस तर तुला न्याय मिळू शकेल." अन् म्हाताऱ्याच्या कानात काहीसे सांगितले.

लाकुडतोड्याने ते ऐकून हसत हसत खलीफाला सलाम केला अन् तो घरी निघून गेला.

थोडे दिवस गेल्यावर एकदा तो म्हातारा अलीकडे गेला. अन् त्याने विचारले– "माझी अन् माझ्या मित्राची हजामत करायची आहे. काय घेशील?"

"दोन रुपये." अली म्हणाला.

"ठीक आहे. अगोदर माझी हजामत कर." असे म्हणून म्हाताऱ्याने न्हाव्याच्या हातावर दोन रुपये ठेवले.

अलीने म्हाताऱ्याची हजामत संपवली अन् विचारले–"तुझा मित्र कुठाय?"

"बाहेर आहे." असे म्हणून लाकूडतोड्या बाहेर गेला अन् आपल्या गाढवाला पकडून आत घेऊन गेला, अन् अलीला म्हणाला– "हं, हा माझा दोस्त. कर याची हजामत."

"काय म्हणालास? गाढवाची हजामत करू मी? चालता हो आत्ताच्या आता इथून!" अलीने संतापून म्हटले.

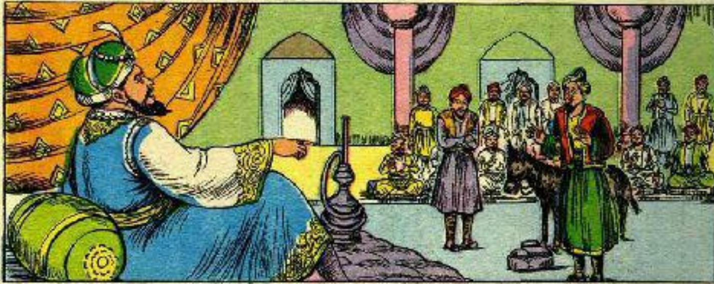
लाकुडतोड्याने जाऊन खलीफाकडे तक्रार केली. खलीफाने ताबडतोब शिपायांना बोलावून सांगितले–"त्या अली न्हाव्याला ताबडतोब आपला वस्तरा घेऊन इथे हजर करा. अलीला त्याप्रमाणे दरबारात आणले गेले.

"तू आधी कबूल करून याच्या मित्राची हजामत करायला नकार का दिलास?" खलीफाने रागाने अलीला विचारले.

वाकून वाकून खलीफाला कुर्निसात करत अली म्हणाला–"खाविन्द! आपण ऐकलं ते खरं तर आहेच, पण माणसाचा मित्र गाढव असेल, अन् त्या गाढवाची हजामत कुणी केलीय असं आपण तरी कधी ऐकलंय का?"

"जळाऊ लाकडांबरोबर लाकडाचं मालकणही घेतल्याचं आम्ही कुठे ऐकलेलं नाही! तेव्हां आता मुकाट्याने या गाढवाची हजामत कर आमच्यासमोर!" खलीफा त्याला गुरकावत म्हणाला.

आता अलीला कुठेच पळवाट दिसेना! गाढवाला साबण लावून लावून त्याची हजामत करू लागला अली. त्यानन्तर मात्र आपली हजामत करण्याकरता अलीकडे जाणे सर्वांनी बन्द केले.

विशालकाय शार्क

अजोर्समधे १९७८ मधे पकडला गेलेला पांढरा शार्क हा आजपर्यंत सापडलेल्या शार्क माशांमधे सर्वात मोठा शार्क मानला जातो. तो २९ फूट ६ इंच, म्हणजेच ९ मीटर लांब होता आणि त्याचे वजन १०,००० पौण्ड म्हणजे ४,५३६ किलोग्रॅम होते.

जानेवारी १९८३ मधे पॅसिफिक महासागरात झालेले वादळ इतके शक्तिशाली होते की त्यामुळे पृथ्वीच्या भ्रमणाची गति काही दिवस नेहमीच्या गतीपेक्षा एका मिलिसेकन्दाचा पाचवा भाग इतकी कमी झाली! आणि वातावरणातील हवेचा दाब जास्त झाला.

वादळ! ज्यामुळे पृथ्वीची गति कमी झाली!

हत्तीचे सर्वात जास्त लांबीचे दात

न्यूयॉर्कच्या झुऑलॉजिकल सोसायटीने प्रदर्शनात ठेवलेली, एका हत्तीच्या दातांची जोडी, आजपर्यंत नोन्दल्या गेलेल्या हत्तीच्या दातात, सर्वात अधिक लांबीची आहे असे मानले जाते. यातील उजव्या दाताची लांबी ११ फूट ५ १/२ इंच, म्हणजे ३.४९ मीटर व डाव्या दाताची लांबी ११ फूट, म्हणजे ३.३५ मीटर इतकी आहे.